

ANTONIO ZAVALA, S. I.

KASKAZURI BERTSOLARIA

**Jose Joakin Urbieta Yarzabal
(1873-1932)**

1 JUN. 1976

KASKAZURI BERTSOLARIA

(Jose Joakin Urbieto Yarzabal)

(1873-1932)

AUSPOA LIBURUTEGIA

114

COLECCION AUSPOA

**Plaza de Santa María, 2 — Teléfono 66 16 12 — Tolosa
(Gulpúzcoa)**

ANTONIO ZAVALA

KASKAZURI
BERTSOLARIA

(Jose Joakin Urbietta Yarzabal)

(1873-1932)

AUSPOA LIBURUTEGIA

1973

- Auspoa Liburutegia - Tolosa (Gulpúzcoa)
Inprimatzaille: IZARRA - Peña y Goñi, 13 - Donostia
D. L.: 162/73
I. S. B. N.: 84-300-5802-8
Marzo - 1973

A R K I B I D E A

Itzaurrea 9

BIZITZA

Familia	15
Itzetik ortzera	22
Parrandan	30
Don Felix medikua	35
Don Pedro xarra	39
Paxkual Aranburu	45
Peria	51
Kantu-lagunak	55
Ziñatzalle	59
Eriotza	60
Antonio anaia	62

BERTSOAK

Bertsoak	73
Aotik aora	77
Barrena	82
(1895) Bertso Berriyak Kaska-zurik jarriyak (Cuba'ko gerra)	86
(1900) Bertso Berriak (Tren-bideak eta petxak)	93
Bertso Berriak (Nafarroatik)	105
Bere buruari	111
Pottetta	120
"Sastarretik asita..."	122
Pasioari	124
"Inbusteruen esana"	125
Beobide	126
Andre bati	128
Bertso Berriyak (Ozentziyo'ko zerriya) ...	129
Bertso Berriyak (Ugaldetxo'ko festak) ...	136

ITZAURREA

Kaskazuri bertsolaria (1873-1932), izen-deituraz Jose Joakin Urbieta Yarzabal zeritzan eta Oiartzuarra zan.

Oso eztarri zakarrekoa izan zan; maranta aundia egiten zuan. Orregatik, etzan erriz-erri kantuan ibilli. Eztarriak laguntzen ez orretarako.

Ta, ala, Oiartzundik kanpora, garai artan ere gutxik ezagutu zuten; ta gaurko egunean, berriz, ia iñork ez daki Kaskazuri izeneko bertsolaririk izan zanik ere.

Oiartzunen, ordea, beste konturik dago. Oiartzunen, Kaskazuriren izena entzutea bakarrik aski da begitarteak alai ta argi jartzeko. Ta askok eta askok, irripar egin ondoren, onela esan digute:

—Ura, ura tipo gaitza zen!

Esaera orrek, besterik gabe ere, Kaskazuri zerbait izandu zala aitortzen du. Ta, ain zuzen, liburu onek aitormen ori egiztatzea beste asmorik ez du; azaldu nai du, alegia, Kaskazuri, jendeak esan beze-

la, *tipoa* zala; ta ez nolanaikoa, *gaitza* baizik.

Bertsolari guziak edo geientxuenak oi duten bezela, Kaskazurik, bertsotarako ez-
ezik, izketarako ere doai aundiak zituan.

Ezagutu zuten guziak, ala diote ao batez; ain zuzen, orretxegatik ibiltzen omen zitzaien jende guzia nundik adarra joko.

Bañan besteak diotena alde bat utzita, orra ura ondo ezagutu zuan batek, Tronpeo'ko Justo Soroa'k, nola esan digun:

«Etzegoen diplomatikorik ari pegatuko zionik. Arek moztuta uzten zituen denak, bai apaizak, bai medikuak. Arek bueltan beti bertsotan bukatu kontestazioa, faltatu gabe, arrazoia emanda. Elementua zen! Arekin poliki tentatzen asi; bestela lotsagarri gelditu bear. Arrazoitan etzen ixilik geldituko. Lata ematen etzen asiko, bañan kontestazioa bai gertu. Iñork etzuen izketan arrapatuko.»

Justo Soroa'k egi-egia diola, garbi asko ikusiko du irakurleak liburu ontan bildu diran Kaskazuriren ateraldi, gertaera ta xeibrekerietan. Ta kontuan eduki bear du ere, galdu diranak askoz geiago izango dirala.

Ateraldi, gertaera ta xeibrekeri oiek, Kaskazuri zer zan adierazten dute; baita aren bizitzaren berri ematen ere. Orrega-

tik, eta xeblekeri oietatik pilla aundi xamarra dagoalako, liburu au bi zatitan paratzea erabaki degu:

Lenengoan, aren ateraldi ta pasadizoak jarriko ditugu; aurretik, ordea, familiaren berri emango degu. Ateraldiak, zer esanik ez, oiartzuarren aotik bilduak ditugu; familiaren argibideak, berriz, eliz-artxibotik, geien-bat beintzat.

Bigarrengoan, aren bertsoak sartuko ditugu; bai aotik aora kantutakoak, eta bai paperetan jarri ta publikatuak. Aurretik, ordea, bere kantu-lan ori, batez ere bere bertso-jartze ori, nola egin oi zuan adieraziko degu; orrezaz zerbait esateko badegu ta.

Lenengo zatia, beraz, Kaskazuriren bitzita; ta bigarrena, Kaskazuriren bertsoak. Izenburua ere orrela jarriko diegu.

BIZITZA

FAMILIA

Kaskazuriren aita, Nikolas Antonio Urbieta zeritzan ta oiartzuarra zan.

Lenengo, Josefa Inazia Lekuona Aldako'rekin ezkondu zan, 1866'eko Ilbeltzaren 23'an, 34 urterekin. Andregaiia ere oiartzuarra zan, eta 24 urte zituan (1).

Zurko baserrian bizitu ziran. Zurko, plazatik Ugaldetxo'rako bide zarraren bazterrean dago, malda batean, ipar-aizeetatik babesean, egutera-eguteran.

Emazte onengandik semea ta alaba izan zituan: Jose Nikolas Fakundo, 1866'eko Azaroaren 26'an jaioa (2), ta Manuela Josefa Rufina, 1868'eko Azaroaren 15'an jaioa (3).

Bañan aur auen ama andik denbora gutxira il zan, 1870'eko Ilbeltzaren 16'an, *tifus* arrapatuta, 28 urterekin (4).

Denboraren buruan, semea, Jose Niko-

-
- (1) Oiartzungo 11'gn. ezkontz-liburua, 84 orria.
 - (2) Oiartzungo 16'gn. bataio-liburua, 352 orria.
 - (3) Oiartzungo 17'gn. bataio-liburua, 25 orria.
 - (4) Oiartzungo 11'gn. eriotz-liburua, 190 orria.

las Fakundo ori alegia, Fidela Sierra'rekin ezkondu zan, 1915'eko Otsaillaren 6'an, Pasaian (5). Bertako portuan itzai bezela lan eginda atera oi zuan bizimodua.

Alabari, Manuela ta Josefa baztertu ta Rufina esan oi zioten beti. Jose Franzisko Sarasola'rekin ezkondu zan, Alzibar'ko Olalde baserrian bizi ta 1949'eko Abenduaren 1'an il (6).

Kaskazuriren aita, alargun gelditu ta andik ia iru urtera, 1872'eko Urriaren 19'an, berriro ezkondu zan. Andregaiia, Josefa Gregoria Maria Yarzabal Retegi zerritzan, Oiartzungo alaba zan ta 30 urte zituan (7).

Emazte onengandik zortzi seme alaba izan zituan; Jose Joakin Luis, 1873/VIII/25'an jaioa (8); Josefa Martina, 1874/XI/11'an jaioa (9); Patrizio, 1876/III/4'an jaioa (10); Maria Sebastiana Leonzia, 1877/IX/12'an jaioa (11); Maria Simona Anjela, 1879/IX/30'an jaioa (12); Juan Jose Ramon, 1881/I/28'an jaioa (13); Jose

(5) Bataio-agirian, saiets batean.

(6) Oiartzungo 19'gn. eriotz-liburua, 81 orria.

(7) Oiartzungo 11'gn. ezkontz-liburua, 132 orria.

(8) Errenteriko 14'gn. bataio-liburua, 305 orria.

(9) Oiartzungo 17'gn. bataio-liburua, 157 orria.

(10) Oiartzungo 17'gn. bataio-liburua, 186 orria.

(11) Oiartzungo 17'gn. bataio-liburua, 214 orria.

(12) Oiartzungo 17'gn. bataio-liburua, 253 orria.

(13) Oiartzungo 17'gn. bataio-liburua, 276 orria.

ANTONIO, KASKAZURIREN ANAIA
(1883 - 1955)

ZURKO BASERRIA

Antonio, 1883/VI/13'an jaioa (14); ta Juan Franzisko, 1885/VII/20'an jaioa (15).

Zortzi senide oietatik, zaarrena degu, Jose Joakin alegia, urteen buruan Kaskazuri bertsolaria izango zana. Bañan etzuten Oiartzunen bataiatu, Errenterin bai-zik, orduantxe karlisten bigarren gerra-teak bazterrak sutan jarriak zitualako. Aitamen luze xamarra izango bada ere, orra nola dion Oiartzungo bataio-liburu batek:

“...Y es de advertir que por haberse hallado total y militarmente ocupada la única Iglesia parroquial de San Esteban Proto-Mártir de este referido Valle desde los primeros días del mes de Julio último del precedente año de 1873, hasta los primeros días del mes de Marzo último del corriente año de 1874, y por el estado de continuo sitio o bloqueo militar y demás terribles circunstancias excepcionales de verdad y difíciles, que va experimentando en la actual desastrosa guerra civil este desgraciado pueblo, digno de mejor suerte, no ha habido durante dha época en toda esta dilatada parroquia más servicio espiritual que el que se ha podido prestar a los enfermos y heridos de gravedad administrándoles los Santos Sacramentos de Penitencia y Extrema Unción, haciendo traer el Santo Viatico solo cuando había alguna oportunidad de la inmediata parroquia de Rentería; donde por lo mismo han sido bautizados la mayor parte de los Nacidos en jurisdicción de este dho Valle durante la expresada época, y aun después algunos pocos hasta que se han podido traer los Santos Oleos, que

(14) Oiartzungo 18'gn. bataio-liburua, 35 orria.

(15) Oiartzungo 18'gn. bataio-liburua, 67 orria.

aquí faltaban. También han sido bautizados algunos durante la misma época en Irun y otros pueblos de la circunferencia según las mayores oportunidades o respectivas circunstancias de cada uno de los casos.

...El 6 de Marzo de 1874 fue desocupada la Iglesia Parroquial retirándose la guarnición militar del Gobierno Republicano Español, que la tubo ocupada toda desde la Sacristia hasta la Torre del Campanario ambas inclusive, y fortificada igualmente que la Casa Consistorial por espacio de ocho meses continuados mencionados arriba.

...De suerte que así como antes ha tenido que valerse o servirse esta diseminada feligresía de varias parroquias de la inmediación, ahora al contrario a viceversa mucha parte de las de Rentería, Irún, etc., se va sirviendo de esta ntra. parroquia..." (16).

Beraz, Errenterin bataiatu bazuten ere, ez degu pentsatu bear Kaskazuri Oiar-tzunen, Zurko'n, jaio etzanik.

Aita-ama pontekoak, Jose Maria Larrañaga ta Maria Joakina Yarzabal izan zitu-
tuan. Auetxek ezarri zizkioten, beraz, Jose Joakin izenak. Luis, berriz, eguneko santuarena da: San Luis, Frantziako errege. Bañan, irugarrengo ori baztertuta, Jose Joakin esan zioten beti, izenez deitzeko; izengoitiz, berriz, Kaskazuri, len ere esan degun bezela.

Bañan Kaskazuri ez-izen ori nundik zertorkion? Bere aurrekoetatik. Ala esan di-

(16) "Libro, n.º 17 adicional de bautizados". "Libro especial del tiempo de la guerra civil que da principio desde el día 6 de abril de 1874..."

gute beintzat. Senide guzietan zaarrenari ere, aitaren lenengo emaztearengandik jaio zanari alegia, Kaskazuri deitu oi zioten. Ala esaten omen zioten Pasaiko portuan, itzantzan zebillelarik.

Bañan bigarren izengoitia ere izan zuan Kaskazurik, orrekin askoz gutxiagotan esaten bazioten ere. Len esan bezela, oso marranta aundia omen zuan; oso eztarri zakarra alegia. Orregatik, *Karral* ezarri zioten.

Kaskazuriren senide batzuk, txikitan edo gazterik il ziran:

Josefa Martina, 1875/VIII/12'an il zan, bederatzi illebeterekin (17).

Juan Jose Ramon, 1881/II/12'an il zan, amasei egunekin (18).

Maria Sebastiana Leonzia, 1901/II/25'an il zan, 23 urterekin, «*bronquitis*» gaitzarekin (19).

Maria Simona Anjela, Jose Unsain Mitxelena'rekin ezkondu zan, Urbietabia basserrira, ta 1907/VI/9'an il zan, 30 urterekin, «*hemorragia cerebral*» gaitzarekin (20).

(17) Oiartzungo 12'gn. eriotz-liburua, 105 orria.

(18) Oiartzungo 12'gn. eriotz-liburua; orria apuntatu ez.

(19) Oiartzungo 14'gn. eriotz-liburua, 121 orria.

(20) Oiartzungo 15'gn. eriotz-liburua, 61 orria.

Lau anai gelditu ziran, beraz: Jose Joakin, Patrizio, Antonio ta Juan Franzisko.

Jose Joakin zan, berez, maiorazkua. Bañan, gero esango degunez, anka bate-tik errena zalako, edo lanari bear ainbat maitasun etziolako, edo guk eztakigu zergatik, bere anai Patrizio gelditu zan etxe-ko martxa eramateko.

Antonio, Ameriketara joan zan, Argentina'ra; baita atzera etorri ere. Bañan anai onezaz gero itzegingo degu.

Juan Franzisko ere Ameriketara joan zan, bañan etzan geiago etorri.

Patrizio, Maria Mitxelena'rekin ezkondu zan. Gaur Zurko'n bizi diranak, senar-emazte auen ondorengoak dira.

Jose Joakin ta Antonio, mutilzar gelditu ziran; ta Juan Franziskok zer egin zuan ez dakigu.

Arestian esana degu, Jose Joakin anka batetik errena zala. Ez ordea jaiotzez. Zurko baño beeraxeago pareta-puska zar batzuek zeuden. Garai batean an baserria izandua; Zornotza izena. Egun batez, mutil koskorretan, pareta aien gañean zebil-larik, erori egin zan ta elbarritu. Ez omen zuan erren aundja egiten, bañan naikoa bai beintzat. Onela dio berak bertso batean:

Kojo gelditu nintzan
txiki-txikitatik,
paretera iyo ta
erorita andik...

Ofizioz, argiña izan zan Kaskazuri. Lanerako baño parrandarako borondate geiago zuana, ordea.

Aita, 1907'eko Azaroaren 28'an il zan, 74 urterekin, Zurko'n, pulmoniaz gaixoturik (21).

Ama, berriz, 1924'eko Otsaillaren 8'an il zan, 81 urterekin, Zurko'n, «*bronquitis aguda*» gaitzarekin (22).

Kaskazuri, andik zortzi urtera il zan, 1932'eko Otsaillaren 26'an, 59 urterekin, eztarriko minbiziaz (23).

Etixerako gelditu zan anaia, Patrizio, 1954'eko Martxuaren 21'an il zan, 78 urterekin, Zurko'n, «*colapso cardíaco*» batez (24).

Ta Antonio, 1955'eko Ilbeltzaren 15'an il zan, 71 urterekin (25).

-
- (21) Oiartzungo 15'gn. eriotz-liburua, 66 orria.
(22) Oiartzungo 16'gn. eriotz-liburua, 164 orria.
(23) Oiartzungo 17'gn. eriotz-liburua, 121 orria.
(24) Oiartzungo 19'gn. eriotz-liburua, 161 orria.
(25) Oiartzungo 19'gn. eriotz-liburua, 175 orria.

ITZETIK ORTZERA

Aitak, semea egunero parrandan ikusita, onela esaten omen zion:

—Ai, Joxe Joakin, Joxe Joakin! Noiz kanbiatu bear duk? Noiz kanbiatu bear duk?

Ta Kaskazurik:

—Aita, ni enaz kanbiatuko! Tela txarra kanbiatzen da; ni ajatu egingo naz, ajatu! (1)

* * *

Egun batez, Kaskazuri ari omen zen autsa partitzen zomorroak iltzeko-edo, ta batek, andik pasatzerakoan, esan:

—Giro ederra zioz zomorroak iltzeko!

Ta orren andreari «Zomorro» deitzen zitzaion; «Zomorronekoa». Ta Kaskazurik:

(1) Justo Soroa, Tronpeo, Oiartzun.

—Orduan ire etxetik asi bearko diagu,
an dituk aundienak eta! (2)

* * *

Kaskazuri ari omen zen egun batean zelaiean, itaiarekin babak ebakitzen. Ta emakume batek pasaeran:

—Zer da, Kaskazuri? Itaiarekin ebakitzen al dezute baba?

—Guk bai! Zer da bada?

—Guk ipurditik ateratzen dugu!

—Bai guk ere, bañan jan da gero! (3)

* * *

Kaskazuri lanik gabe zegoen, ta, Donostiara ura ekartzeko Artikutz-tikan, kanalak ebakitzen orduan asiak.

Joan da lan eskatzera Okillegi'ko ortara ta enkargatuari:

—Kaixo!

—¿Qué hay?

—Ba al daukazu lanik argiñentzako?

(2) Dionisio Mitxelena, Oiartzun.

(3) Robustiano Urkia, "Zarraka", Iturriotz, Oiartzun. Ateraldi au len ere argitaratua degu, Txirritarena bezela ordea, onen liburuan: Auspoa, 18-19, 28 orri-aldean.

—Bai, gizona! Premian nak oraintxe!
Eta asiko az ementxe bertan, lanera eto-
rri baaz!

Ola, gañetik begiratu zuan Kaskazurik
zanjaren barrena, ta:

—Emen?

—Bertan! Bertan! Ementxe!

—Ez! Ni ez nijoa oinbeste animaliren
tarteaz sartzera!

—Zer da ba?

—Ez al dituzu ikusten animalia oiek?
Ara Zai'ko *Intxixua*, Larrazabal'ko *Azeri-
ya* ta Emita'ko *Otsua* alkarren ondoan.

Oiek danak, an ari ziranen izengoitiak
izaki... (4)

* * *

Errenteriarrak, Oiartzuna etorrita,
emengo jendeari burlaka asten ziran garai
artan: emengo jendea tontoa zela, emen
etzela adelanturik, emen etzela talo ta
baba besterik...

San Esteban batzutan etorri dira erren-
teriarrak onera ta Kaskazuri kalean. Aie-
tako batek, desaide egiteagatik, esan
omen zion:

(4) Robustiano Urkia, "Zarraka", Iturriotz, Oiar-
tzun.

—Aizu, gizon: emen konfiteriak ze ordutan irikitzen dira?

Ta Kaskazurik:

—Etorri arratseko amarretan! Eztuk galdetu bearrik izango! Erakutsiko ditek nun irikitzen diran!

Arrika ematen baitzuten denbora aietan... (5)

* * *

Juanito ta Joxepiñaxik, senar-emazteak, etzuten familirik. Aien taberna, orain Iragorri'k du.

Ta Kaskazurik izaten omen zuen ango kargua, urtero Corpus-egunerako ia ekartzekoa; ia ekarri ta an, etxearen aurrean, botatzekoa.

Urte batean joan da; garbirik arrapatu ez ta zikin samarra ekarri du; belar zikin samarra ekarri.

Ta Juanito ta Joxepiñaxi oiek kontentu ez.

Pitxar bat ardo izaten omen zuen ango saria, ta joan da ardoa edatera ta ardorik ematen ez. Ta asi dira lotsagabekerian biak, Joxepiñaxi ta Kaskazuri:

(5) Robustiano Urkia, "Zarraka", Iturriotz, Oiarzun.

—Zer? Ardoa edatera etorriko zifian?

—Zer ba? Oitura zarrak galdu egin bear al ditugu?

—Belar zikin ori ekarrita uste al duzu ardoa nik ematea?

—Aizu, ardo onak ere izaten dira, banan zuk ematen dezuna edaten dut nik!

—*Bueno, bueno*, zurekin ez dago arrazoirik ateratzerik eta banoa emendikan!

—Segi zan, segi zan seaskari eragitera, aurra marruz izango dun eta! (6)

* * *

Ollarriarre'ko Martxialek Kaskazuriri bein batez:

—Bagaude, Joxe Joakin?

—Bai, egon bearko berriz ere, i bezelakoak eldu badira!

—Naiago nuke zure sudurra aÑeko piper morruak egingo balirake gure baratzean!

—Bai, ire mingaña aÑeko ostoakin!

Kaskazurik sugur aundia baitzuen; aundia ta gorria.

Martxialek, ondoren, onela esaten omen zuen:

(6) Robustiano Urkia, "Zarraka", Iturriotz, Oiarzun.

—Ederra esan nioken nik, bañan pega-
tu zidaken ederki berak ere! (7)

* * *

Alkar-izketa au bera, beste onela ere
jaso det:

—Kaskazuri: Oi piper morrua, gorri-
gorria! Zoitu dizu?

Ta Kaskazurik:

—Bai, zoitu zidak, bai! Ire burua añeko
ostroak bazterrean izan balitu, ez uan ola
gorrituko, ez! (8)

* * *

Bañan ateraldi ori, berez bertsoa izan-
go zan. Bi puntu auek ere jaso baititut:

Nere sūrta piper morrua balitz,
ire mingaña ostua,
baratz batian aldatutzeko
ez duk landare gaixtua. (9)

* * *

Jai-goiz batean, Kaskazuri elizara zi-

(7) Justo Soroa, Tronpeo, Oiartzun.

(8) Robustiano Urkia, "Zarraka", Iturriotz, Oiar-
tzun.

(9) Antonio Lekuona, Aranburu, Altzibar, Oiar-
tzun.

joan, bederatzietako mezetara; ta, bidean zijoala, aizeak txapela eramane. Ta txapela aizeak eramaten ikusi duenean:

—Ederki egiña! Ederki egiña! Bururik eztuenak, eztik zapelarik bear!

Mutil koskor bat atzetik, eta ura parriz. Arek esanda jakin zan errian Kaskazuriren ateraldi ori. (10)

* * *

Egun batez, prozesioa elizatik kanpora ateratzen ari zan. Kaskazuri ere an gizonen tartean. Alako batez, *rau!*, puzkarra bota du. Don Jose Luis apaizak orduan:

—Ori al duk kortesiya?

Ta Kaskazurik:

—Atzean baidaukat artesiya!

Ez nuan apuntatu zeñi artu nion gertaera ori.

Don Jose Luis ori, erriko semea zan. Urte asko egin zuan errian. Etxe guzieta-ko kontuak bazekizkian. Oso apaiz jatorra omen zan; errian asko maite zutena. Konfesonarioan egonaldi ederrik egiña bere denboran. Errikoak ez-ezik, kanpoko jende asko ere beragana etortzen. Aren

(10) Luis Mujika, Katalintxo, Ugaldetxo, Oiar-tzun.

bi gertaera auek Lexoti bertsolariak kontatu dizkigu:

«Goizuetar bat etorri zaio ta asi dira:

—Zenbat denbora konfesatu etzerala?

—Amalau urte, jauna.

—Amalau urte? Jesus, Maria ta Jose! Euskaldun batentzako! Bitarte ortan il izan baintzen, nora joan bear yun?

—Ezta mugitu ere, ala Jainkoa!

Beste batean erriko mutil bat konfesatzera joan zaio txartela uzteko, txartela baitzen orduan. Ta:

—Zenbat denbora konfesatu etzerala?

—Sei illabete.

—Mezak?

—Baditut batzuk utsegiñak.

—Nola utsegin dituk ba?

—Gure etxea urruti dago, Don Jose Luis, ta ola utsegin ditut.

—Zenbat denborako bidea ziok ba?

—Bi ordu bai!

Ordu erdi bat ere ez izaki ta bi ordu esan, mutil arek ez baitzun uste apaizak ezagutzen zuala. Ta Don Jose Luisek:

—A, Joxe Migel, Joxe Migel! Orain ere nere zarrean joango niñukek ni bi ordu baño lenago zuen etxera!»

PARRANDAN

Oiartzungo eliza ta plaza, Zurko baño gorago daude. Gau batean, andik etxeruntz goitik beera zetorrela, balantza egin ta sasira erori zan Kaskazuri. Lagunak-edo atera zuten eta andik pixka batera onela esan zuen:

—Au duk egitea bide extua!

An erori ta pasa nun istori gaixtua! (1)

Puntu auek, bertso jator baten puskak izan ditezke; baita ere esaerak, bertsoan bukatuak.

* * *

Beste batean, Antonio ta Joxe Joakin anaiak, kaletik etxe aldera zetozen; bide erretxetatik beraz. Antonio zan aurretik eta Kaskazuri atzetik.

Alako batez, Antoniok anaia armoniyan zetorrela sentitu zuen. Galdetu dio:

(1) Justo Soroa, Tronpeo, Oiartzun.

—Zer duk orrenbeste bullarekin?

Ta Kaskazurik:

—Balantza egin nai ta tokirik ez! (2)

* * *

Beste gertaera au ere Tronpeo'ko Justo Soroa'ri zor diogu. Ona nola esan zigun:

«Ni txofer nenbillen eta askotan kanpoan izaten nintzan. Aldi artan ere ni kanpotik etorria izaki ta Kaskazurik:

—Emen al az, aurra? Ori esanta ez az, noski, asarretuko?

—Ez, Joxe Joakin, ez!

—Nere besoan azia az ta ori bear dîgu! Ori bear dîgu!

Txikitandik ezagutu niñun ba. (Zurko ta Tronpeo alkarrengandik urbil xamar daude.)

Gaueko amarrak jo gabeak izango ziran, noski, ta esan nion:

—Kafe bana artuko al dugu?

—Bai, motell! Gustora artuko nitek orixe!

Estankuan sartu gera; estankua ta taberna, San Juan kalean.

(2) Jose Anjel Sarasola Urbieta, Kaskazuriren illo-ba, Olalde, Altzizar, Oiartzun.

Biak jarri gera mai batean ta, azukrea *tolon-tolon* nastutzen ari giñala, or eldu da guardiazipil sarjentoa, Zaldibar, bere aiudantearekin, ta tabernariari esaten dio:

—*Emilia, ¿qué hace Vd. aquí sin rondar?*

Taberna itxi gabe, alegia. Denak asi ziran:

—Zenbat eman bear dizugu, Emili?

Ta onek:

—Bigar egingo duzute! Bigar egingo duzute!

Gu biok, berriz, patxara ederrean lengo tokian. Ta Kaskazurik neri:

—Eztik orrek deretxorik orretarako! Lendabiziko, serenoak etorri bear dik; eta, serenoak ezin baldin badu, guardiazipillari deitu!

Danak martxa ta gu biok egon. Orduan Zaldibarrek:

—*¿Vd. qué hace aquí?*

Ta Kaskazurik:

—*Y ¿quién es Vd. para mandarme a mí a casa?*

—*¡Yo soy comandante del puesto! Y ¿quién es Vd. para contestarme a mí?*

—*¿Yo? ¡Coronel de mi cuerpo!*

Zaldibarrek bere ajudantearekin ixil-ixilik martxa, ez baitzebillen ordenean... Ta par ederrik egin zen erri guzian *coronel de mi cuerpo* orrekin...»

* * *

Beste batean, goizean mezetara joanda, estankuan ardo-puxka bat edan du. Ibili da ara ta onera, ta uste biño geiago kargatu. Etxera abitu da goitik beera ta, muturkatuta, or erori da kanterillara ta ezin altxa.

Ta emakumeak bezperetara ta Kaskazuri an, bere burua besoarekin gordeta, kanterillean eroria.

Emakumeak korrika aguazillagana:

—Martin, atoz, atoz onera, atoz onera!

—Zer da?

—Atoz onera! Kaskazuri or dago kanterillean eroria, eta arrunt postura txarrean gañera!

—*Bueno, bueno!* Joango naz segituan!

Etorri da aguazilla; ikusi du ta:

—Zer egiten duk emen, Kaskazuri?

Ta:

—Ementxe! Erori nak eta ezin altxa!

—Altxa bearko duk ba! Emakumeak or

etorri zaizkidak keĵatuta, i gaizki agokela ta!

Ta Kaskazurik:

—Ederki zioĵ ori ere! Ni gaizki egoki ta besteak keĵatu! (3)

(3) Robustiano Urkia, "Zarraka", Iturriotz, Oiar-tzun.

DON FELIX MEDIKUA

Don Felix Mitxelena, Oiartzungo garai artako medikua ta bertako semea, on utsa omen zan; gutxi bezelakoa.

Edozein ordutan ate joka jendea. Etxekoak esaten zioten:

—Bañan orain joan bear al duzu?

Ta berak:

—Ni joan faltan iltzen bada, kontzientziaren karga zeñentzat izango da?

Ta zaldiz, goizeko ordu bietan eta elurretan, baserririk urrutienara joango zan.

Oso gutxi kobratzen zuen, eta jendeak onela zion:

—Ezta aberastuko, ez! (1)

Kaskazuriren bertsoetan, beste jauntxo askorentzat bai ugari, bañan medikuaren kontrako itz bakar bat ere ez da. Txee-tsun onek, guk uste, jendearen esanari indar ematen dio, mediku ura gutxi bezelakoa zala alegia.

(1) Justo Soroa, Tronpeo, Oiartzun.

Kaskazuri nundik toriatuko ibiltzen omen zan beti Don Felix ori.

Egun batez, Kaskazuri pareta egiten ari zala, Don Felix medikua zaldi gañean andik egokitu. Pasaeran onela dio:

—Zer ari az, Joxe Joakin: pareta egiten?

—Bai, Jauna!

—Segi zak, segi zak! Argin txarraren falloak igeltseroak tapatzen ditik!

Ta Kaskazurik:

—Mediku txarrarenak, berriz, atxurrak eta palak! (2)

Ateraldi au len ere argitaratua degu, bañan Txirritarena bezela, onen liburuan (3). Zeñena ote da, beraz? Bai Kaskazurik eta bai Txirritak abildadea bazuten, noski, era ontako erantzuerarik bat-batetan emateko. Bañan Kaskazurik beste aldi batez ere aitatzen ditu «atxurrak et apalak», bertso batean onela diola:

atxurrak eta palak
mudatuko naute.

Orregatik, guk uste, itxura geiago du ateraldi au Kaskazurirena izateak.

(2) Erramun Mujika, Katalintxo, Ugaldetxo, Oiar-tzun.

(3) Auspoa 18-19, 47 orri-aldea.

Beste batean, Kaskazuri miñez zegoan. Ama ikaratu da ta medikua ekarri-azi du, Don Felix alegia. Etorri da ta bere erreze-ta eman dio.

Urrengo egunean, berriro etorri ta zu-zen-zuzenean gelara. Ta an Kaskazuri fal-ta! Sartu da sukaldera ta:

—Gaixoa nun duzute?

—Kalera joana da! (4)

Ondo-eza pasa nunbait eta etxetik al-degiña izaki; seguru aski, tabernara joa-na izango zan, medikuarena ez, bañan bere gustoko errezeta artzera...

Beste batez, Altzibarren edo Iturriotzen sagardotegian bete-bete eginda, beetik go-ra etxealdera zijoan.

Bide-bazterrean, Tronpeo b a s e r r i a. Tronpeo izen ori, berez Don Pedro omen da; bañan denborarekin, laburtuz eta al-datuz, Tronpeo gelditu da.

Tronpeo'ko atarian arri-sillare eder bat omen zan, ta Kaskazuri, sagardo geiegi-txo edana ta aldapa ere aundi xamarra, arri artan exeri.

Ala bearrez, une artan Don Felix me-dikua ere ara allegatu. Ikusi du Kaskazu-ri ta galdetu dio:

(4) Kaskazuriren illobak, Zurko'n.

—Zer, Kaskazuri? Puntakoaren zai? Puntakoaren zai?

Ta Kaskazurik:

—Ez, Jauna, ez! Ia bi jorraxkatan sartuko duten!

Ta ori esan ta deskarga! Barrengo dana bota ta zapatak zikindu medikuari.

Gertaera au oso ezaguna da, gaur egunean ere, Oiartzun guzian. Zapaten txee-tasuna, ordea, Juxto Soroa'k bakarrik eman digu. Juxto au Tronpeo'n jaioa da, ta bertan bizi dana. Etxeko atarian omen zan, ain zuzen, une artan, eta dan-dana ikusi ta entzun zuan. Onela esan zigun, gertaera au kontatzen bukatzeko, Juxto onek:

—Gure etxean bazen orduan neskame bat, Tomaxa, ta arek zapatak garbituta joan zen Don Felix etxera. Kaskazuri zer zen jakin ta parre egin zuen; etzen asarretu.

Gertaera onek argibide bat bear du, ondo ulertuko bada. Zenbait baserritan, mandiora sartzeko, aldapa latza izaten dute. Orregatik, batzutan, gurdikada barrura sartzeko, aurretik bi bei erasten diote. Bei-pare berri orri, «puntakoa» esaten zaio, Oiartzunen beintzat. Bestetan, berriz, gurdi erdia deskargatu ta bi pusketan, bi «jorraxkatan», sartzen dute.

DON PEDRO XARRA

Don Pedro Beldarrain apaizari Don Pedro xarra esan oi zioten Oiartzunen; gaur ere ala diote ezagutu zutenak.

Erriko semea zan. Orregatik, Kaskazuri ta biak txikitan lagunak izanak ziran; bafian gero, —guri esan diguten bezelaxe esango degu—, gero bata apaiz egin eta bestea ez, bestea ganberrokerian.

Don Pedro xarra sermolari kaxkarra omen zan. Etzuan orretarako balio; gauza bera bi eta iru bider esanaz jarduten zan. Oraindik ere gogoan ditu jendeak, arek kulpitotik uste gabeen esandako xelebrekeri batzuk:

—Datorren osteguna dezute illaren lenbiziko ostirala...

—Oraingo neskatxak jazten dituzte puntillak engañatzeko mutillak... Mutillak, berriz, kartzelan sartu bear lirake! Baserri batera joan ta leioak bota dituzte! Olako mutillak bear lirake erre eman da su!

Su eman da erre esan bearrean, alegia.

Zer disparate esan zuan akordatu zanean, kulpitoari eskuarekin golpe bat eman ta, geiago itzik egin gabe, jetxi egin zan.

Bein batez, ordea, or eraman dute Iru-na, neskatxai ejerzizioak ematera. Andik etorri ta, urrengo igandean, meza nagusian berak sermoia. Ta Kaskazuri ere an; baita ere bere lagun aundi bat: Anbrosio enterradoria; biak alkarrekin.

Don Pedro xarrak mutillen kontra orduan ere sermoia:

—Oraingo mutillak, oraingo mutillak ez dute edukaziorik! Or dabilta gaban gaberdi, atek bota, leioak autsi! Au ez da edukazioa!

Ta Kaskazurik Anbroxiori, ukalondoa-rekin joaz:

—Ikasi egin dik, ikasi egin dik orrek sermoiean! Ikasi oraingo buelta ortan, ikasi!

Ta Anbroxiok:

—Ago ixilik, eroa, ago ixilik! Ikusten gaitik eta ago ixilik!

Bañan Kaskazurik segi:

—Ikasi egin dik, ikasi!

Ala, meza bukatuta, kanpora atera dira

ta Juanito-enean sartu. Ta Don Pedro xarrak segituan kargu artu Kaskazuriri:

—Zea, Kaskazuri: Zer zenun gaur mezetan, sermoia aditu bear dan denboran, ukalondoarekin Anbroxiori joka?

—Deus ez!

—Bai, bazenun zerbait ere! Bañan kuido izan berriz, e? Nik berriz ikusten bazaitut, sermoiean ari naizela, ola gisa ortan besteri joka, esango dut denen aurrean: Kaskazuri emen bada, atera de dilla!

—Ez duk esan bearrik! I an eskallere-tan gora ikusten baiat, neroni aterako nak!

Ta ala egin omen zuan. Urrengo igandean, Don Pedro xarra kulpitora zijoala, Kaskazuri jende tartetik bulla ta zalapartan atera, ateari kolpe aundi bat eman eta kanpora erten zan. (1)

* * *

Beste batzuek, ordea, ez dute berdin kontatzen:

Oiartzundik Guadalupera peregrinazioa omen zan; Don Pedro xarra izaki sermolaria ta Kaskazuri joan ez...

(1) Robustiano Urkia, "Zarraka", Iturriotz, Oiartzun.

Urrengo batean, Kaskazuri Fermiñe-neko tabernan egoki, ardo edaten. Fermiñenean, denda, taberna ta denak izaten ziran. Don Pedro xarra ere ara joan da ta Kaskazuri topatu. Esan dio:

—Guadalupera peregrinazioa ta batere joan gabe?

Ta Kaskazurik:

—Beste geiago ere geldituko ziran, sermoia zeñek zuan jakin izan balute!

Don Pedro pikatu orduan:

—Orren sermolari kaxkarra al nago ni? Erreparuan jarrita nago, bai, ni iskalleretan gora joatean, zu eztulka ta ez-tarriondoka asten zerala. Urrengoan esango dut: Kaskazuri emen baldin badago, egin dezala mesede ateratzea!

Ta Kaskazurik:

—Eztu esan bearrik! Neroni aterako naz!

Ta esan bezela egin... (2)

Ta beste modu batera ere aditu degu:
Oiartzunen bertsolariak ziran egun ar-

(2) Jose Anjel Sarasola Urbieta, Kaskazuriren Illoba, Olalde, Altzibar, Oiartzun. Baita ere Dionisio Mitxelena, Oiartzun.

tan. Batek esan digunez, San Estebanetan izan zan ori; erriko festetan, alegia. Beste batek dionez, berriz, Oiartzungo euskal festetan gertatu zan; 1897 urtean alegia.

Ain zuzen, euskal festa auetan zortzi bertsolarik kantatu zuten, eta aietako bat Kaskazuri izandu zan: Pello Errota ta Juan Kruz anaiak; Asteasuko Esteban Elola, Saiburu, Lexo, Txirrita, Alzako Artzai-Txikiya ta Kaskazuri. (3)

Kaskazuri, bera presentatu omen zan, iñork deitu gabe, alegia, ta aiuntamentuak etzuan biali aurrean artuta...

Aritu ziran bertsotan eta oso ondo; zein baño zein obeto denak ere.

Bañan Don Pedro xarrak onela esan omen zion alkateari:

—Zeñen buruko egiten da Kaskazuri bertsotara deitzea gaurko egunean?

Ta alkateak:

—Eztu iñork deitu; bera presentatu da. Bañan oso ondo egin du bertsotan.

Ta Don Pedrok:

—Ba! Kaskazuri bertsotan! Kaskazuri zer bertsolari dan, lenago ere badakigu ondo aski! Orrek, geienaz ere, urtean egun

(3) "Euskal-Erria", Tomo XXXVII, 1897, 8 orri-aldea.

bakarra izaten du ondo egiten duena! Ta ori jarri bertsotan!

Ta Kaskazuri bera ere an tokatu, dena aditzen. Esan omen zion:

—Berori ere ezta sermogille eder oietakoa, bañan berorren sermoiak aditu bear izaten ditugu!

—*Bueno, bueno*, Joxe Joakin, ondo da, ondo da! Onez aurrera, kulpitora joaten naizenean, lendabiziko itza esango dut: Kaskazuri elizan bada, kanpora atera dedilla!

Ta Kaskazurik:

—Eztu esan bearrik! Berori eskallere-tan goiti ikusi orduko, neroni aterako naz!

Ta bai ala egin ere. (4)

* * *

Kontaera auek danak bukaera berdiña dute ta asiera desberdiña. Asiera ori ez dakigu nola izango zan; bañan, dana dala, garbi asko ikusten da Don Pedro xarrak eta Kaskazurik alkar oso maite zutela...

(4) Jose Luis Lekuona, "Lexoti" bertsolaria, Oiar-tzun.

PAXKUAL ARANBURU

Paxkual Aranburu, Oiartzungo kalekoa, fubolista famakoa zan. *Real Unión'* en jokatzen zuan, ta, edozeñek dakiana, garai artan irundarrak Españiko onen-txuenak ziran.

Sasoi oneneko mutilla, beraz, ta Kazkazuri baño ogei urte gazteagoa bai gutxienez. Ala ere Joxe Joakiñek bi apustu jokatatu zizkion, ta biak irabazi.

Onela kontatu digu Ugaldetxo'ko Olazar baserriko Jose Mari Zeberio Lekuona'k:

«Kaskazurik Paxkual orri:

—I pizkorra omen yaz, bañan jokatuko dît!

—Zuk neri jokatatu?

—Zergatik ez ba? Nai baduk, Goiara joan da etorri jokatuko dît!

—Bai, jokatuko dizut amaiketakoa ta nai duzuna!

—*Bueno*, jokatuko dît ba! Ta, nai baduk, segituan!

—Bai, bai; nai baduzu, bai, segituan!

Ra! Kaskazurik ola goitik atera du brusa, beti brusarekin, ia belaunetarañooko brusarekin ibiltzen baitzen. Ura brusa kentzen ari zela, Paxkualek esaten zion:

—Zuk neri jokatu? Kurajia baduzu gañera esateko ere, kurajia! Ero arraioa! Ero arraioa!

Ta Kaskazurik:

—Eroa? Bazekiat ero naizela! Bañan nik, ala ere, jokatu egingo dît iri Goiara joan da etorri zein lenago!

Testigo ta erabakitzalle, Anbroxio enterradoria-ta izan ziran. Anbroxio orrek:

—Jarri emen, motellak!

Jarri dira ta Kaskazurik zapela bi begietaraño sartu. Ta Anbroxiok:

—*Bueno*, oraintxe: *ta!!!*

Txaloa jo du ta an dijoaz Paxkual, tximista bezela, alde batera, ta Kaskazuri, al zuen bezela, bestera. Joan da au an alde xamar zegoen etxe bateraño, atea ikuitu du ta buelta. Allegatu da ta:

—Oraindik ez al da etorri beste ori? Oraindik ez al da etorri?

—Biño, Goiara joan da etorri egin bear zela ta...

—Bai, nik Goiara joan da etorri egin dît! Arrek ez dik oraindik egin!

Alako batean or dator Paxkual ori. Ta Kaskazuri an, trankil ta lasai. Paxkual orrek:

—Biño, begizu gero ez ni toriatzen asi!

—Zer esaten ari az? Nun izandu az?

—Goian izandu naz! Ta atea jo ta etorri ere bai! Ta zu oraindik emen?

—Motell! Ik biño lenago Goiatik buelta egin dît nik!

Ta Anbroxiok:

—Bai, ik biño lenago egin dik onek Goiatikan buelta!

—Biño... emen egonta?

—Alperrik ari az, alperrik ari az! Au Goian izandu duk eta i, berriz, ez az izandu!

Txispak artuta Paxkual ori; ura egiñal guzian ibili ta bestea burlaka!

—*Bueno*, ezta gauz au ola zeatuko!

—Goazen, motell, goazen! Artxiboan-
edo or egongo duk! Bereala ikusiko diagu!

Ta an joan ziran Kaskazuri aurretik, Paxkual urrena, ta Anbroxio ta geiago ere bai ondotik. Etziran noski milla lagun

izango, biño dozen erdiren bat edo zortziren bat lagun bai.

An sekretarioa-edo, ta esan diote:

—Ia: Goia nun den ikusi bear dugu!

Esplikatu diote, begiratu du paperetan ta Paxkual orreri:

—Galdu duzu apustua! Ura ezta Goia, Goia au duk!

Ta Paxkualek:

—Burla ori neri!

Ta eztakit zer ta badakit zer! Jenio xamarrekoa Paxkual ura ere, bañan an Kaskazurik arrazoi. Onek etxe-izenak ongi jakin!

Oiartzunen etxe asko dira ola: bat izaki ta bestea esan. Ezin zait orain akordatu nola arraio dun orrek izena!

Beste batean onela esan zion Kaskazurik Paxkual orri berari:

—I omen yaz Oiartzungo fubolistik pizkorrena! Ostikoketa ere jokatuko nitek ba!

—Zuk?

—Bai, nik!

—Urrengo batean igual egingo dizut, ba, prueba! Egingo nizuke apustu ori, bai!

Ta badakit zer ta eztakit zer. Ta Kaskazurik:

—Nai dukenean! Segituan, nai baduk!

Ekarri du baloia Paxkual orrek, ta galdetu dio Kaskazuriri:

—Zeñek atera bear du lenbizi?

—Jo zak ik!

Jarri du baloia bear zen lekuan, jo du ta aidean euntalako bueltak baloiak. Oso urrutira bota arrek.

—Ez duzu ola botako, ez, zuk!

Ta Kaskazurik:

—Akaso geiago botako dît!

Orduan ere mutil koskorrak-edo izango ziran baloia ekartzeko añean ta ekarri diote. Ta Kaskazurik:

—Ik jarritako lekuan jarri bearko dît, ba, nik ere ori?

—Bai, nik emendik jo dut eta zuk ere emendik jo bear duzu!

—*Bueno*, orain ni! Erne!

Joan da ta *yu!* Orpoarekin jo!

Ta Paxkualek:

—Biño zer? Erotu al zara edo?

—Bai, len ere ala niok!

—Ostikoz jotzeko ta...!

—Bai, ori duk ostikoa! Irea duk *pur-tapié!* I, txoro arraioa!

Bi apustu egin sasoi oneneko mutillari ta biak irabazi arrek.

Paxkualek, amorrazita:

—Zurekin... Zurekin ez diteke ezertan ere itzegin!

Arrezkero etzuen ezertxo ere nai izaten Kaskazurirekin. Au arrimatzen astean, bereala arrek:

—Alde, alde emendik!

Oooo!!! Kaskazuri ura beti pentsatzen; beti pentsatzen nundikan zerbait aterako zuen. «Olaxe bear dik, alaxe bear dik» ura beti pentsatzen; bañan atxurrean ari-tzeko ez, e?» (1)

(1) Esan bezela, Jose Mari Zeberio Lekuona, Olazar, Ugaldetxo, Oiartzun.

PERIA

Garai artan, astelenetan peria egiten zan Oiartzunen, eta jendea nunaitik eta erruz etortzen.

Ta enkantia ere askotan egiten zan, ia astelenero. Enkantia, bei bat-edo *subastan* saltzea da; zeñek geiago jo, arek eraman (1). Ta beia erakusten, batetik bestera sokatik eramaten alegia, Kaskazuri ibiltzen zan.

Onela kontatu digu Ugaldetxo'ko Olazar baserriko Jose Mari Zeberio Lekuona'k:

•Enkantian beia atera ta Kaskazurik «Aida! Aida!» aurretikan. Jendeak ura zer zen jakin eta toriatu egin nai. Esaten zioten:

—E, Kaskazuri! Soka arrastaka daramak! Jaso soka ori!

(1) *Encante* itz onek bi gauza esan nai ditu: Venta en pública subasta; paraje o lugar en que se hacen estas ventas. Latiñetik omen dator: *in quantum*, en cuanto. (Diccionario de la Real Academia Española)

Ta Kaskazurik:

—Indarra bear dik, indarra, soka jasotzeko ere!

Ta denak parrez.

Gero erostunak asten ziran. Batek:

—Ogei pezta geiago!

Ta besteak:

—Nik duro bat geiago!

Ta Kaskazurik esaten zien:

—Nik biño patrika aundiagoa dakak!

Edo bestela:

—A, motellak! Ori duk, ori! Nik eztît joko, eztît eta!

Ta segi ura beiarekin, sugurrari *fiii* tiraka. Ura ibiltzen zen, ta bestela Ambroxio; bañan jeneralean Kaskazuri.

Poxpoloa piztuta ere bai. Poxpoloa piztu ta, ura itzali arte ez bazuten jotzen, *tat!*, lurrera bota ta akabo orra enkantia.

Oooo! Ikusi egin bear zen! Orduko gauzetatik gaurkoetara ezta... ezta... ezta pigurik ere!!! Pigurik ere! Arriturik egoten naz askotan pentsatzen jarrita!»

Bañan enkantia ez-ezik, pelotan ere egiten zuten. Onela esan digu Oiartzungo Mendi-Etxeberri'ko Jose Mari Izagurre'k:

«Jendeari entretenigarri bat jartzeko, pelota partidua egiten zuten Kaskazurik eta Joxe Barberok.

Joxe Barberok arrika saka pelota, eta Kaskazurik buruarekin jo bear zuen; buruarekin jo ezker, tanto.

Ala egin oi zuten, bañan astelen batean Joxe Barbero orrek, parra eragitearren, oso pelota gogor bat atera zuen. Ez dakit ba nik, bañan palazko pelota izango zen seguru asko. Gogorra beintzat. Soñu bat ateratzen zuen paretean...

Egin zion arekin saka, baita Kaskazurik buruarekin jo, ta:

—Aizak, i: au zer duk? Nundik atera duk au?

—Au pelota duk! Pelotarekin esan diagu; pelotarekin apustu egin diagu ta pelotarekin ari gaituk!

Ala ari zirala, or kanpotik etortzen zena bazen; edadekoa ta ez oso buruz jantzia. Brusa aundi batekin ibiltzen zen. Zerbait ere gaztarekin etortzen zen. Ura ejuka aritzen zitzaion Joxe Barberori:

—Asta-pistola aundie!

Olako ateraldi batzuk izaten zituen. Ta arrek bein biño geiagotan:

—Asta-pistola aundie! Beeragotik jo zak! Goitik jotzen baldin baduk, burua-

rekin ondo arrapatzen dik! Beeragotik jo zaiok, beeragotik, asta-pistola aundie!

Ta Kaskazurik irabazi, aixa gañera. Joxe Barberok broma jartzeagatikan egi-ten baitzuen. Zer izango zuten ba? Litro erdiren bat ardo; ori izango zen aien joko guzia.

Ta andikan Fermiñenera. Orain denda da, biño orduan taberna zen; taberna, denda ta jenero denetatik saltzen zen to-
kia. Denbora aietan gazta, ogia ta ardoa izaten zen oitura; edo bestela intxaurrak, ogia ta ardoa. Ori artuko zuten.»

KANTU-LAGUNAK

Len ere esana degu, Oiartzungo euskal-festetan, 1897/VII/4'an, Kaskazuri bertsotan aritu zala, baita ere orduko kantu-lagunak Pello Errota, onen anaia Juan Kruz, Esteban Elola, Txirrita, Saiburu, Lexo ta Artzai-Txikiya izan zituala.

Oiek ez-ezik, Gaztelu, Prantxexa, Txintxua, Olegario ta abar, garai artako bertsolariak ziran, eta, seguru aski, Kaskazurirekin asko edo gutxi bertsotan jardunak.

Aldi aietako batean, Gazteluk onela eman omen zion asiera bertso-saioari:

Astelenian etorriya naiz,
iya pasa det astia;
mundu guziyak ezagutzen nau,
ni naiz Gaztelu gaztia;
bateko dala Txirrita eta
Pello Errota bestia,
nere partetik naiago nuke
biyok kantari astia. (1)

(1) Jose Luis Lekuona, "Lexoti" bertsolaria, Oiar-tzun.

Bañan beste oiek danak baño gutxiago ibilli zan Kaskazuri erriz-erri kantuan. Plazetan jarduteko eztarriak etzion laguntzen. Esana degu len ere marranta aundia zuala, eta orregatik beste izen-goiti baten jabe ere egin zala: *Karral*.

Bein batez, Txirrita ta biak bertsoan ari ziran nunbait ere ta Kaskazurik karrua ta marranta. Txirritak ezin sufritu aren eztarri zakarra ta esan zion:

—Kaskazuri, ez dek gaur eztarri ederra!

Ta onek: Ez dutela eztarri ona? Gure etxean sortzen diranak, aixa pasatzen dituk, ba, emen! (2)

Oi danez, gertaera au bestela ere eman didate. Norbaitek, burla egitearren, esan omen zion:

—Saiburu ta Txirritak bezelako eztarria baukek, ondo kantatuko ukek ik, bai!

Ta Kaskazurik:

—Saiburu ta Txirritak eztarri ona dutela? Nere onek ere sortzen ditudan guziak aixa pasatzen dizkik ba! (3)

Urte batez, Oiartzungo festetan, San

(2) Robustiano Urkia, "Zarraka", Iturriotz, Oiartzun.

(3) Juan Maria Lujanbio, Saibururen semea, Errenteri.

Estebanetan, bertsoan egin zuten Kaskazurik eta beste bi bertsoarik. Ta, errikoa baitzen, saria Kaskazuriri eman zioten: iru duro, bakoitzari bana.

Bañan Kaskazurik eroarena egin eta lagunai berea ez ematen... Azkenerako beste oiek:

—Zertan gera?

Ta Kaskazurik:

—Iru ta bat ere ez!

Pelota-partiduan bezela edo... Ola, denbora-puska batean toriatu ondoren, onela esan zien:

—*Ahí va*, mutillak! Ortxe dituzute neri eman dizkidatenak! Ez pentsa lengoakin nastu diranikan!

Xoxik ez ba! (4)

Era orretako arrazoia Txirritari ere eman zion beste batean.

Astelenetan, Oiartzungo peri-egunean, Txirrita ere etorri izan omen zan bein baño geiagotan, Kaskazurirekin broma pasatzera.

Jendeak, aiek bertsoan entzuteagatik, ardo asko ematen zien; ardoa, gazta ta ogia ateratzen.

(4) Jose Anjel Sarasola Urbieta, Kaskazuriren illoba, Olalde, Altzibar, Oiartzun.

Bañan Kaskazurik urrengo egunerako ere dirua bear, ta, tontoa ez baitzan, biak bertsoan egin ondoren eta jende asko zegoan garaian, artu txapela burutik eta:

—*Venga*, mutillak! Bigar ere ardoa eran bearko diagu ta bota onera!

Ala, jendeak batek bi xox, besteak erriala, besteak bi errialekoa, besteak pezeta, zapela betetzen zijoan, eta Kaskazuri zapelatik artu ta brusaren bolsillora sartzen.

Txirritak ikusi ta esan dio:

—E, Kaskazuri? Zer da martxa ori?

Ta onek:

—Zer duk? Nereakin nasteko beldural duk?

Ez izaki ba! (5)

(5) Robustiano Urkia, "Zarraka", Iturriotz, Oiarzun.

ZIÑATZALLE

Don Manuel Lekuona'k, Kaskazuriren beste abildade bat agertu digu:

«Bertsolariaz gañera, ziñatzalle zen; alegia, karetxak sendatzen zituena.

Orretarako, zenbait errezo egiten zuen, denbora berean karetxaren gañean gurutzea egiñaz.

Zer errezo egiten zuen, berak beste iñork ez jakin. Oiek izkutuko gauzak izaten ziran. Kredoa aldrebes edo olako zerbait izango zuen.

Ziñatzeko gurutzea bi iekin egiten zuen. Bañan iak, ez aurrera begira, baizik kan bizkarra emanda atereak izan bear zuten.

Ortaz gañera, fama zuen sugeen koska ere sendatzen zuela.

Onetarako lizar-zañak erabiltzen zituena, bañan ez dakit aiekin *infusión* egin ta ematen zuen, ala aiekin ziñatu.

Jakinduri aundikoa zen, bañan izkutuko jakinduria.

Olako sendaketa asko egiña izango zen Kaskazuri ura.»

ERIoTZA

Len ere esana degu Kaskazurik marranta aundia zuala ta, bere eztarri zakarragatik, *Karral* ere esaten ziotela. Orretzek itxi zizkion bideak, erriz-erri kantuan ibiltzeko. Beraz, bertsolari zan aldetik ere, etzuan gizagajoak suerterik izan.

Ta eriotza ere eztarriko gaitz orrek berak ekarri zion, eztarriko minbiziaz il baitzan.

Tronpeo'ko Juxto Soroa'k onela esan digu:

«Nik eraman nuen Joxe Joakin medikuagana. Iru lagun joan giñan: Joxe Joakin, Antonio anaia ta ni. Medikua ezaguna bainuen.

(Juxto txofer zebillen eta automobillean eraman zituen.)

Bere rekonozimientua egin zion, eta, ala, errezeta neri esango zidala. Ta ni aparte artuta:

—Nai duena ar dezala!

Beera jetxi giñan denboran:

—Zer errezeta eman dik ba?

—Nai duzun guzia artzeko!

—Ori duk azkeneko errematea ematea!

Ta joan giñan Kojuenera. Ara joan ta ni ezaguna ta:

—Oi, Juxto! Zer artuko duzute? Juxtok badakigu zer artuko duen: sagardo pixka bat edo ola. Ta zuk, aitona?

Joxe Joakiñi ori. Ta Antonio anaiak:

—Ez da aitona! Ni bezela, mutilzarra!

Neska aien parre-algarak orduan!

—*Bueno*, zer artuko duzu ba? Zer artuko duzu?

—Salda bat kopa batekin!

—Aitona, *fuerte*, e? *Fuerte*?

—Bai! *¡Hasta la muerte!*

Ura artu ta etxera. Andikan aurrera aguro joan zen.»

Etxeko illobak esan digutenez, azkeneko oñaze aundiak izan zituan. Ta, berak ezin kontu egiñik, ospitalera eraman zuten.

Eliz-agiriak dionez, 1932'eko Otsaillaren 26'an il zan, 59 urterekin, goizeko ordu batean, «*a consecuencia de cáncer en la garganta*», elizakoak artu ondoren. Etzuen testamenturik egin... (1)

(1) Oiartzungo 17'garren eriotz-liburua, 121 orria.

ANTONIO ANAIA

Itzaurrean esan bezela, Zurko'ko bi senide Ameriketara joan ziran: Antonio ta Prantxisku. Prantxisku au, senideetan gazteena, an gelditu zan, eta ez degu aretzaz zer kontaturik; bai ordea, ta asko gañera, Antonio orretzaz.

Antonio, senideetan azken bigarren zan, Kaskazuri baño amar urtez gazteagoa, 1883'eko Garagarrillaren 13'an jaioa.

Onela esan digu Ugaldetxo'ko Katalintxo baserriko Erramun Mujika'k:

«Izugarri mutil ederra omen zen; errian zen mutillik egokiena. Antzara-jokuan, galtza zuriak jantzi ta zaldi gañean jarrita, ura biño mutil ederragorik ez omen zen ateratzen. Ori gure ama zanari aditua.»

Orregatik kantatuko zuan gero berak:

Amazazpi urtetan
banuen segira,
neska gazte guziak
neroni begira...

Zein urtetan partitu zan emendik Ameriketara, Argentina'ra, ez da iñun ere esaten, bañan somatu diteke gutxi gorabera:

Zurko'ko illobak esan digutenez, beren osaba Antonio ori, ama il da andik illabete batera etorri zan Ameriketatik, an amasei urte pasa ondoren. Antonioren ama, 1924'an il zan; beraz, amasei kenda, 1908 urtea degu.

Ain zuzen, aita 1907'eko Azaroaren 19'an il zan, ta Antoniok bere bertsotan onela dio:

Onuntza etorri nintzan
utzirikan ama,
anai-arrebak eta
familiya dana...

Beste guziak bai ta aitarik aitatu ez...
Aitatuko luke, noski, bizirik balitz.

Antionioren ango egoeraz onela esan digu Erramun Mujika'k:

«Argentina'n, Santo Tomé izena duen erri batean egondu zen. Santo Tomé delako erri ortan, izugarri bero aundia egiten omen zuen. Ori izan bear du Brasil'ko fronteran. (1)

An kafea egiten omen da asko, eta

(1) Brasil'ko fronteran, Uruguay ibaia tartean dala.

mandoz karriatzen omen zen kafe ori. Mandoak ere oso gutxi irauten omen zuten, bero aundia zalako. Urte bete edo ola aguantatzen omen zuten; ta, urtea pasa ezkerero, ia segituan galtzen ziran.

Santo Tomé ortan, Loiola'ko beste lagun bat zuen euskaldun bakarra, Klaudio; biak bakarrik aritzen ziran euskeraz izketan.

Klaudio orreri ere ala aditu izan nion:

—An, erri artan, ura biño egokiagorik etzen; galtza zuriekin zaldiaren gañean ibiltzen zen, eta denak arreri begira egoten ziran.

Gero, osasunerako ez ongi artzen nunitan ere lur arrek, eta miñez jarri zen Antonio ori. Denbora pranko pasia izango zen miñez; urteak ere bai seguru aski. Ta Loiola'ko Klaudio orrekin juntatu ta ala esaten omen zion:

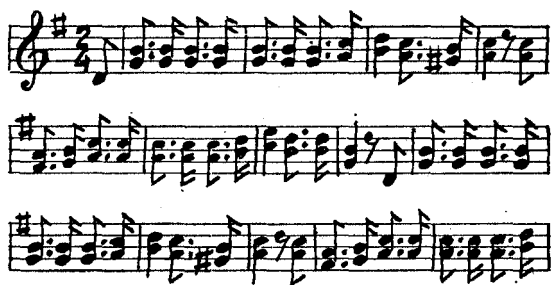
—Nik, Oiartzuna joan ezkerero, oraindik ere kupelaren ondoan eserita jarri ta sargardoa saltzeko balioko nitek ba!

Bañan dirurik ez ta onera etortzea zalla...»

Ordukoak dira, dudarik gabe, andik bere anai Jose Joakiñi bialdu zizkion bertsoak. Sei bertso dira. Guk dakigularik beintzat, Antoniok etzuan bere denbora guzian besterik jarri; bañan sei oiek erri

guziak ikasi zituan. Oiartzungo erria bertsozale purrkatua da, ta bertsorik asko daki ango jendeak; ala ere, an ez da lagun arteko bazkari edo aparirik egiten, bertso auek kantatu gabe bukatzen ez danik. Doñua ere oso egokia da kuadrillan kantatzeko. Toki askotatik jaso ditugu, ta esateko lain dan aldaketarik gabe jaso ere.

Doñua, Oiartzungo Ibergain'en, 1971/VIII/14'an, Juan Mari Lekuona'ren «Oiartzungo kanta zaarrak» izeneko itzaldian, kantatu zan bezela. Kantatu zutenak: Juan Mari ta Julian Lekuona, beren izeba bat, Uztapide, Mitxelena, Lexoti ta Koxme Lizaso bertsolariak, Aranburu'ko Antonio Lekuona ta abar; geiago ere baziran, bañan denen izenak ez dakizkit. Doñua magnetofonoz entzun eta solfeoz jarri dutenak, Donostiko Ambrosio Zata-rain eta Manuel Yaben.

1/ Nere sentimentua
nai det deklaratu,
Ameriketan nago,
au ezin ukatu;
emen egiñagatik
ondo gobernatu,
orkuaz egiten naiz
asko akordatu.

2/ Onuntz etorri nintzan
utzirikan ama,
anai-arrebak eta
familiya dana,
egitiagatikan
desio nuena;
geroztik triste dabil
ai nere barrena!

3/ Amazazpi urtetan
banuen segira,
neska gazte guziyak
neroni begira;
lurrik ikuitu gabe
gorputzari jira,
orduko arintasunak
asentatu dira.

- 4/ Gorputz ederra nuen,
dantzari ariña,
bañan ez da izaten
betiko egiña;
emen egiñagatik
orain alegiña,
ez gera libertitzen
orduan adiña.
- 5/ Orko bizimoduaz
oso aspertuak,
onerako ziraden
gure desiuak;
orain atzera berriz
orrera pausuak,
emen bizi gerade
erdi mudatuak.
- 6/ Despedira dijua
sei bertso oiekin,
anaia, konformatu
orrenbesterekin;
nere gustua zer dan
nai badezu jakin:
beste orrenbeste jarri,
aio, Jose Joakin.

Kaskazurik anaiaren naia bete ote zuan? Iñork ere ez daki; etzion ordañik bialduko, bestela norbaitek zerbait jakin-go zuan.

Bañan noizbait ere etortzeko modu

egin zuan Antoniok. Len esan bezela, ama il da illabete batera iritxi zan, 1924 urtean. Ta emen, Errenteriko esmalterian asi zan lanean.

Bere illoba dan Jose Anjel Sarasola Urbieta'k esan digunez, etorritakoan arri-turik gelditu zan: berak azturik zituan bertsoak, erri guziak zekizkiala... Auxe bakarrik esan omen zuan: Oiartzunen doñu alaiarekin kantatzen zirala, ta berak doñu triste batekin jarriak zituala, penaz zegoalako...

Urteen buruan Klaudio ere etorri zan. Onela esan digu Erramun Mujika'k:

«Gero noizbait etorri zen, ba, bestea ere, Klaudio ori, ta ain zuzen bere arrebagana Ugaldetxora etortzea tokatu. Asi zen Antonio orren galdezka, ia bizi zen edo zer egin zuen. Ark uste zuen illa izango zela aspaldian, ain nola egoten baitzen gaixo. Ta, esan ziotenean oraindikan bizi zela, or egin zuten beren agerpena alkarrekin, ta oso arri-turik gelditu ziran onera etorri ta emen alkar ikusteaz.

Klaudio orreri bein aditua: jakiña, Ameriketara etzuten oiturarik mezetara joateko, ta onera etorri ta etxe-koak bulka... Asi zen beintzat joaten Klaudio ori, ta, Oiartzunen lenengo aldiz mezetara zi-joala, malda ere aundi xamarra ta bera ere gizen xamarra, beintzat bide erdian izerditan an gelditu zen. Galdetu zioten:

—Zer da, Klaudio: eliz aldera?

Ta:

—Bai, ementxe! *Después de treinta y seis años que no voy a misa, ¡vaya fatiga!*

Izerditan an joan zen mezetara.

Arrezkero, jaiero joaten zen; Antonio ere bai, ta meza ondoan egonaldi luzeak egiten zituzten alkarrekin.

Klaudiok onela esaten zuen:

—Ura oso toki beroa da; bero aundiak egiten ditu an, personak ezin aguantatu modukoak, eta persona gastatu egiten da an, gastatu.

Emendik ara joanda, *panadero* asi zen lanean. Amabi urte egin omen zituen oiean etzan gabe, irin-zakuen gañean lo egiñez. Gero, beren kontura asi omen ziran bera ta beste bat; eta ango langille beltzak, dirua kobratzen zutenean, gastatu bitarte ez omen ziran geiago lanera azaltzen, eta izugarrizko peletak izaten omen zituzten beltz jende orrekin. Bein ere konfiantzarik ez beintzat.

Aragia ere, aiek ara joan ziranean, asko izaten omen zen. Beiaren atzea jan ta aurrea ejerzitorako; bota bezela egiten zen; atzea bakarra erreta jaten omen zuten.

Klaudio orrek gauza bat eramán omen zuen buruan, Ameriketara joan zenean: Ni ezkontzen banak, bein ere ez nak joan-ko Euskalerrira, ta andrea artu gabe aguantatu bear dît! Jakiña, an ezkondu ezkeró, seme-alabak ez baitute uzten etortzen. Beste anai bat bazuen Ameriketan, eta ura ezkondu egin zen, ta geiago etorri ez. Biño bera etzen ezkondu, ta ala, bere dirua sobratu zuenean edo berari iruditu zitzaionean, etorri zen eta emen-txen utzi zituen bere ezurrak, Euskalerrian.»

Antonio, azkenerako, oso baldartu ta oker-oker eginda jarri zan. Bertsoetan ziona gogoratuko zitzaion gizagajoari:

orduko arintasunak
asentatu dira.

Ta ospitalean bukatu zuan. Illobak etzuten eramatea nai; bañan orduan Zurko'n beste bi-edo bazeuden gaixorik eta ezin danai kontu egin. Illoba Karlos negarrez gelditu omen zan eramandakoan.

Lagunak, Klaudio-eta, bisitaz joaten zitzaizkion. Bañan denbora gutxi egin zuan an; 1955'eko Ilbeltzaren 17'an il zan, 71 urterekin.

Klaudio, beste zortzi bat urte bizitu zan.

BERTSOAK

BERTSOAK

Kaskazurik, edozein bertsolarik bezela, bi motatako bertsoak ditu: aotik aorakoak, bat-batetan somatu ta kantatuak alegia, ta paperetan jarritakoak.

Aotik-aorakoak, aizeak eraman oi ditu. Kaskazurirenak ere galduak dira, bana-ka batzuk ez beste danak. Bildu diran pizarrak, urrengo orri-aldeetan arkituko ditu irakurleak.

Paperetan jarritakoak geiago dira. Batzutan, inprentako bertso-papera jaso degu, jarri-aldi osoa beraz; bestetan, norbaiten aotik bertso bana edo bina apuntatu besterik ez. Ta, pena bada ere gañontzeko bertso guziak galduak izatea, beste sail baten testiguanza ematen dute.

Jarritako bertso-sail oietan, bitan bakarrik esaten da egillea nor dan. Izengabeak, beraz, beste danak. Bañan suerte ona izan dute batenbatek norenak ziran jakitea. Olako suerterik izan ez dutenak ere izango dira, ordea. Onekin esan nai degu, ez ditugula Kaskazuriren bertso-lan gu-

ziak argitaratzen, arenak bezela ezagutu ta eskuratu ditugunak baizik.

Kaskazuri etzan txantxetako bertso-jartzalle, bene-benetakoa ta ezten zorrotzekoa baizik. Ezten ori, okerbidetik iñoren kaltetan zijoazenak zuzenbidera ekartzeko erabiltzen zuan. Berdin zitzaion apaiz, alkate, jauntxo edo nornai izatea. Irakurleak igarriko zion aren gertaera ta xelebrekeriekin; are garbiago ikusiko du orain, bertsoak irakurriaz.

Bein batez Naparroara igesi joan bear izan zuan, Bidasoa'ko Bera errira ain zuzen. Ta bein baño geiagotan sartu zuten kartzelan; ez ordea denbora luzean eduki. Kaskazuriren illoba dan Jose Anjel Sarasola Urbieta'k onela esan digu:

«Egun batez, kontzejal batek-edo, kartzelara sartu-arazi zuen. Gero alkateari esan zion, ta onek:

—Atera zak lenbailen, atera zak lenbailen!

—Zer ba?

—Atera zak lenbailen, bestela ikaragarriak esango zizkiguk bertsoan!

Joan da atera zuen, bañan baita ere Kaskazurik bertsoak jarri...»

Beraz, aundizki jende orrek ere errespetatzen zuen Kaskazuri.

* * *

Kaskazuriren bertsoak, oso neurri aldrebesa dute paperetan; anka motz eta anka luze, zernai badago...

Guk bere ortan utzi ditugu; ez diegu ikuturik ariñena ere egin. Bañan, irakurlea bereala konturatuko danez, ia danak errex sartu ditezke beren neurrian. Aski litzake *oriek* esan bearrean, *oiek* jartzea; *ta* bearrean, *eta*; *aurretikan* bearrean, *aurretik*; edo aldrebes. Lan ori irakurleak berak egingo al du.

Gaitzaren sustraia nundik ote du, ordea? Aixa asma ditekela uste degu. Illobak onela esan digu:

—Gure osaba Antoniok eskola ona izango zuen; Jose Joakiñek, berriz, gutxi. Nik ez nuan, beintzat, iñoiz ere eskribitzen somatu.

Onek esan nai du besteren laguntza-bearrean zala, bertsoak paperetan jarri nai zuan bakoitzean; besteren batek sekretariotza egin bear ziola. Ta, oi danez, dalako orrek bear ainbat arretarik etzuan jarriko kopiatzean; bertsoaren neurriak zer-nola bear zuan jakin ere ez, seguru aski.

Ta, ori asko ez balitz, inprenta urrena. Onek ere, bein baño geiagotan luzelaburtuko zituan bertsoak, ez bertsolariaren faltaz, bere erruz baizik.

Ni, beintzat, gero ta ziurrago nago, bertsolari zarren ainbat eta ainbat bertso, kopiatzalleen eta inprentaren erruz daudela neurri txarrez trakesturik eta itxusiturik.

AOTIK AORA

Zenbait lagunek ardi-jatea egin zuten batean, onela kantatu omen zuan Kas-kazurik:

*Puxanek ardi zarra
lenago bazuan,
Bordatxok ostu eta
eramana zuan;
errotaria ere
an zan arrantxuan,
bere langilliakin
Txokuak jan zuan.

Lagun oiek danak, Ugaldetxokoak omen ziran. (1)

* * *

Beste bertso au, gau batez Aranbide baserriko atarian bota zuan. Bi mutil ta neska aitatzen ditu.

(1) Tomas Soroa, Tronpeo, gaur Igeldo'n bizi dana.

Neska, Lukasia Elizegi zana da, Juan Kruz Elizegi'ren alaba, Pello Errotaren illoba ta bertsolaria bera ere. Aren bertsoak, Auspoa'ren 45-50'garren alean. Arane baserrira ezkondu zan eta bertan il.

Mutillak, Makutso'ko Luis Aduriz eta Tronpeo'ko Tomas Soroa dira. Gaur egunean, Luis Oiartzun'en bizi da, *Sidras Adúriz'*enean; ta Tomas, Igeldo'n.

Batek modu batera ta besteak bestera kontatzen dute gaur gertaera au, bañan Tomas Soroa'k esan digun bezela jarriko degu emen:

«Gau batean, illargi ederra ta gu metaren gañean eserita, Aranbideko atarian. Kaskazuri, kaletikan etxe artaraño, bertso bota ta bota. Lukaxi, etxe barrendik dena aditzen; gu ere bai meta gañetik, bañan Lukaxik etzekien gu an zein giñan.

Kaskazuri bazijoan eta, bukaerakoa, beste bat botatzeko eskatu genion. Ta arek:

Broma pasatziatik
naiz ni emen asi,
amorraizi zait eta
nijua igesi;
gauz ontatik okerrik
badator, Lukaxi,
kargu artuko'iozu
Luixi ta Tomaxi.

Ta, ori aditutzean, barrendik txaloka Lukaxi...»

Jose Anjel Sarasola Kaskazuriren illobak, bertsoa Tomas Soroa'k bezelaxe eman digu, itz bakar bat ere aldatu gabe. Tomas ta Jose Angel batera etortzeak, gertaera ta bertsoak ol-ola izango zirala esan nai du; ez dago, guk uste, zer duda egin.

Bañan bestela ere jaso izan det; gauzak denborarekin nola aldatzen diran ikusteko, balio du emen jartzeak:

«Gau batean, Kaskazuri etxera eldu da. Beti bezela, ongi serbituta etorriko zen noski. Aranbide'ko baserrian garai aietan bizi ziran Juan Kruz, Pello Errotaren anaiaren alaba Lukaxi ta bere familia.

Ta bi mutil, bata Tronpeo'koa ta bestea Luis Aduriz, neskatxetan zabilizan, ta Lukaxiri bi arri tira leiora. Bañan Kaskazuri ikusi zutenean, meta tartean, iratze tartean gorde egin ziran. Ta, jakiña, Lukaxik, leiora atera zenean, etzuen iñor ikusten. Orduan Kaskazurik bertso au kantatu zion:

Arriya tira eta
juan dira igesi,
zeñek tira dizuten
jakin nai, Lukaxi;
barrenian ziñan da
ez dezu ikusi,
kargu artuko'iozu
Luixi ta Tomaxi.»

* * *

Beste gertaera au, Itruriotz'ko Robustiano Urkia'k, «Zarraka'k», kontatu digu.

«Igandeetan aiuntamentu guzia meza nagusira joaten zen: bandera aurretik, justizia ondotik eta alkate jauna, Sekundino Errandonea, denen atzetik.

Ta, jai batean, Kaskazuri estankoko atetikan parrez oiei.

Egun ura pasa ta urrengoan, kargu artu zioten Kaskazuriri: urrengo larunbatean kontzejura etortzeko esan, gau guzia kartzelan pasa, ta urrengo goizean elizara banderaren aurretik eraman-azi zuten Kaskazuri.

Ta elizara biño lenago multa erabaki: iru duro.

Ta Kaskazurik beste bertso bat ere badu jarria, bañan au dakit nik:

Meza nagusi aurrian
egin dute junta,
fuerzak erabaki du
iru duro munta,
nik asko naukalako
Zurko'n sobratuta;
aitak pagatuko du
txokorra salduta.»

BARRENA

Don Manuel Lekuona jaunak onela zion bere itzaldi batean («*La Poesía Popular Vasca, Quinto Congreso de Estudios Vascos, Vergara, 1930*»):

«Barrena es un tipo famoso en Oyartzun. Genio aventurero, se pasa la mejor parte del año trabajando fuera del pueblo. Cuando vuelve, no puede parar quieto y cada día hace una de las suyas.

Un día de las Pascuas de Mayo se va a la romería de Lezo. Y aunque la ida ha sido a pie, al regreso monta en el coche de Mañuel-Mari'ne. Mañuel Mari es cartero y al llegar a Rentería baja un momento a recoger la valija en la Administración...

En este momento se apodera de Barrena una vehemente sensación de coche-ro y arrea la pareja... En menos de diez minutos está en la plaza de Oyartzun el coche... vacío. Al trote desbocado de los caballos, todos los viajeros, aterrados, se han ido bajando como Dios les ha da-

do a entender. ¡Cuando no se ha desgraciado alguno!...

Barrena ha pernoctado en la cárcel sin acertar a comprender cómo se paga tan mal un servicio tan desinteresado.

El bertsolari José Joaquín de Urbietta (a) Kaskazuri, que está al acecho de cosas «así» para poner versos, empezó un día su faena, pero no creyó prudente seguir. Barrena no estaba dispuesto a consentir que ningún bertsolari se atreviera con él. Fue en una taberna. No cantó más que estas dos coplas:

Orra bertso berri bi
bere motibuan;
gero trazatuko da
zer nola dijuan...
Pazku-arratsaldian
(alako lujan!)
Barrena delantero
kotxe-korriuan.

Esplikatzera nua
esan didatena;
denbora jon ondoan
alperrik da pena...
Bati esaten diyo:
«Ia, Filomena!»
Orrek izagutzen du
zaldirik onena.»

* * *

Badira oraindik ere Oiartzunen, Barrera orrezaz oroitzen diranak. Onela esan digu Tronpeo'ko Justo Soroa'k:

«Bonifazio Barrera izen-apelliduz. Kalekoa zen. Batek deitu:

—I, Barrera!

Ta arek:

—Ardoa barrera!

Edo bestela:

—I, Barrera!

Ta:

—Infernuan sartuko al az ba aurrena!

Kotxe korriurarekin etorri zenean, onela zion latiguari eragiñez:

—Arri, Filomena!

I az-ta zaldirik onena!

Bueltan etorri zenean, Karloxe (1) eldu izan bazion... Akabatu etzuenean orduan... Besterik an izan ez bazen, zuen jenioarekin, akabatuko zuen! Karlos Ezkerra, *tipo* ona ura ere...»

Barrera ori bein baño geiagotan eraman omen zuten Santa Agedara. Edan egiten baitzuan. Mutilzarra zan. Gazteai baxoerdi bat nundik arrapatuko ibiltzen omen zan beti.

(1) Manuel Mari'ren anaia.

Altzibar'ko Aranburu baserriko Antonio Lekuona'k, berriz, onela esan digu:

«Azkeneko gerra-denboran, Hitler'en aldekoa izan zen. Ta errikoak karta egiten zioten, Hitler'ek egingo balio bezela. Ta karta ura erakusten ibiltzen zen.

Bañan baziran onela galdetzen zutenak:

—Au zer da? Bera eroa edo bere burua ero egiten, guri ardoa kentzearren?»

(1895)

**BERTSO BERRIYAK
KASKA-ZURIK JARRIYAK**

(CUBA'KO GERRA)

Onako bertso-sail au, Donostiko Baroja etxean inprentatu zan: «*Impr. Baroja San Sebastián*». Ta jaso ere bertan egin genduan, D. Joakin Muñoz Baroja zana-ren eskutik.

Bertso auek, Cuba'ko gerra dute gaia; ta egillea nor dan, izenburuak salatzen du: «Kaska-zurik jarriyak».

Urtea, irugarren bertsoan esaten zaigu: 1895. Kaskazurik ogei ta bi urte zituan orduan. Gazterik asi zan, beraz, bertso jartzen.

Are geiago: bigarren bertsoan onela dio:

laugarren txandan nik dedan nota
zabaldutzera dijua.

Zer esan nai du orrekin? Laugarren bertso-sailla zuala? Ala balitz, oraindik ere arrazoi geiago genduke gazterik asi zala esateko.

Kaskazuri, orain baño len esana degun bezela, errena zan. Ori zala-ta, soldaduzkatik libre atera ote zan? Ezetz dirudi, laugarren bertsoan dionetik:

modu orretan segitzen badu
laister deia da gugana.

Ta zazpigarrenean:

guk ere agiyan probatuko'gu
gayan allegatzian.

Bañan soldaduzkara joan zanik, ez degu ez entzun eta ez iñon ere somatu edo irakurri. Bearbada, guztiz libre ez, bañan *reservista* edo olako zerbait emango zuten.

- 1/ Español batek Frantziyatikan
abisatu dit etxera
disimuluan buelta txiki bat
egin nezala katera. (1)
Dozen erdi bat bertso berriyak
ote nitzaken atera,
an notiziyak ikasi eta
etorriya naiz atzera.

(1) "Katea", Irungo bentetan zegoan.

2/ Sano banaiz beti izaten det
kantatutzeko gogua,
baita egunero pozik ala ere
izan ezkerro modua.
Ez naiz izango zenbait dan bezin
egokiya ta fijua,
laugarren txandan nik dedan nota
zabaldutzera dijua.

3/ Milla zortzireun larogei eta
amabostgarren urtia,
publikatzeko ordena artu det
kintu oien suertia.
Uste gabe askori tokatu
zaio Cuba'ra juatia,
Españiyako jende guziya
dago tristuraz betia.

4/ Orain dabillen gerra-lekua
deritzen zaio Habana,
amaika amaren seme badegu
paraje oitatik juana.
Gizarajuak izango dute
jornal txikiya ta lana,
modu orretan segitzen badu
laister deia da gugana.

5/ Zenbat komeri ikusitzeko
gaude persona biziyak,
izutua naiz aditu eta
Habana'ko desgraziyak.
Jakintsu batek emanak ditut
pasatako notiziyak:
semia franko galdu dirala
amak dolorez aziyak.

6/ Kinto gaxuak juaten dira
oso izutuak iya
defenditzera egiñalian
bakoitza bere patriya.
Mutil pizkorrarentzako ere
orain badago tokiya,
gure Jainkoak izan dezala
ointzat miserikordiya.

7/ Jornal gabiak aurrera bota
eta dutenak atzian,
guk ere agiyan probatuko'gu
gayian allegatzian.
Aiek an ala eta guraso
onak negarrez etxian,
Abe Maria erreza dezagun
oietzaz akordatzian.

8/ Ainbeste milla lenago juana
ta orain ere eskia,
len an ziranak relebatuta
onera eldu ezta.
Ez da posible ango berririk
emen ondo ikastia,
jaiuak nonbait despeida bear,
au izaiera tristia!

9/ Ezer egingo ez badute ere
española beti saia,
tentaziyua jarritan beti (*sic*)
gurekin dabil etsaia.
Oiek orrela ta beldurrak nago
eramateko anaia, (2)
jaio ta bizi bere etxian
estimatzen dan galaia.

10/ Modu onetan aguantatzia
ez da posible-ta lege,
urtetik urtera beti fetxak
añaditutzen ari dira. (*sic*)
Arrazoiakin esaten degu
gertatzen gerala pobre,
orain orrela ta laster soñian
jazteko arropa gabe.

(2) Patrizio, orduan emeretzi urte zituana.

11/ Emezortzi urte kunplitu orduko
lendabiziko bisita,
gauza onikan ez dala izango
egon gintezke etsita.
Andikan laister berriz soldado
traje berria jantzita,
ez daduka esperantza txarra
amak umiak azita.

12/ Suerte txarrak bere denboran
soldadu eramán ditu,
gañera berriz kontribuziyo
edo fetxak añaditu.
Remediorik ez dago eta
pazientziyan sufritu,
baño ni ezer esan gabe
ezin niteke gelditu.

13/ Ez dakigula beñere falta
Jaungoikoaren graziya,
onarentzako seguru dago
zeruetako gloriya.
Orain ere mutilla franko
badô kinko eroriya,
bestiak beste aurtengo au da
joana bildurgarriya.

14/ Gurasoak zer pena artzen duan
bere ume bat galtzian;
zenbait zabarrek esan lezake:
«Arrisko artan jua zian.»
Semeak bizi dirala uste
izanagatik etxian,
faltia franko somatuko da
gerra ori akabatzen.

15/ Onenbestekin gelditutzen naiz
segitu gabe aurrera,
nai badu bi ta nai badu iru
nerekin daukat aukera.
Amabost bertso berriyak orra
euskaldun batek atera,
gusto duanak artu dezala
bost zentimuan papera.

(1900)

BERTSO BERRIAK

(TREN-BIDEAK ETA PETXAK)

Onako bertso auek, Errenteriko Jertrudis Arrieta zanaren eskutik jaso genituan; Donostian inprentatuak dira: «*San Sebastián. — Imprenta de La Voz de Guipúzcoa*».

Egilleak, bere izena izkutatu nai izan zuan; onela esaten du 16'garren bertsoan, bere buruagatik ari dala:

apellidua gordian dauka,
ez du esaten izena...

Bañan Kaskazurirenak izango ote ziran, bereala giñan susmotan sartu; aren joskera baitute. Ta gero, liburu au egite-rakoan, bi testiguanza jaso ditugu: Bata, Altzibar'ko Aranburu baserriko Antonio Lekuona'ren aotik. Onela esan zigun:

«Aiuntamentuari jarriak baziran bertsoak, eta aita zanari entzun nion Kas-

kazurirenak zirala, ta aietako bat ere ikasi nuan:

Biak arriyak izanagatik
pizarra edo marmola,
neronek ere aski ondo dakit
bat gogorragua dala;
igual berian konparatzen det
zenbait personen odola,
ta frutuatik izagutzen da
zer jenero dan arbola.»

Bertso ori, zenbait aldaketarekin, sail ontako amabigarrena da.

Bigarren testigantza, Jose Mari Zeberio'ri zor diogu. Bañan, ala obe irudituta, bertsoen atzetik jarriko degu.

Ta bertsoetatik ere ageri da zenbait bide, beren jabea Kaskazuri dala esateko. Onela esaten du 15'garrenak:

Ogei ta zazpi urte orain da
mundura sortu nintzala...

Beraz, Kaskazuri 1873 urtean jaioa baitzan, ogei ta zazpi erantsi ta 1900 urtea degu, bertso auek jarri zirana. Ain zuzen, onela dio 8'garrenak:

Lengo siglua akabatu zan,
sartu giñaden berrian...

Bertso auek diotenez, etzegoan orduan Oiartzunen istillu ta zalaparta-paltik. Gaitzaren sustraia, gure iritzirako, 11'garren bertsoak azaltzen du:

Tren-biriarekin zelaiak galdu
eta oiek petxaz bete etxia...

Beraz, tren-bidea ta petxak nastua zeukaten erria...

Oiartzunen bi tren-bide izandu dira: bata, Zorrola'koa; bestea, Arditurri'koa.

Luis Aduriz'ek onela esan digu tren-bide oiengatik:

«Lenengo, Zorrola'ko tren-bidea jarri zuten; Errenteritik Zorrola'ra. Zorrola, mendi-erreka bat da. Orduan minak ziran an, Astigarraga'ko markesarenak.

Nik sei urte nituen orduan; orain larogei ta iru... Terreno-puskak askori arrapatu baitzizkioten, gizon-saillak juntatu ta protestan ibilli ziran baserritarrak. Alperrik, ordea, egiñalak.

Ura aski etzela, Arditurri'koa urrena bestea. Aurrenekoarekin bezela, bigarren-goarekin ere: zituzten alkandorik ederrenak jantzita tren-bidera, injenieroak markatzen ari ziran tokira...»

Ta petxak sortu zuten naspillari buruz, onela esan digu Ugaldetxo'ko Katalintxo baserriko Erramun Mujika'k:

«Nik entzuna dut, emen, Oiartzunen, ikaragarrizko jaleua sortu zela. Nunbait ere egin zituzten petxa berri batzuek jarri. Ta baserritar guziak, aizkorak eta makillak artuta, joan ziran aiuntamentura. Egin omen zuten manifestazio gaitza. Baserritarrai, ganadu-buru bakoitzeko, onenbeste jarri; zerbait ere ola zen. Ta, jakiña, jendeak esaten zuen:

—Bañan baserritarrak bakarrik pagatu bear al dugu ori? Kalekoak ez al dute pagatu bear? Ez al dira oiek Oiartzunen bizi, gu bezela?

Ta an sortu zen ikaragarria...»

Bertsolariaren eginkizuna, erriak pentsatzen edo sentitzen duana bertsoan jartzea izan oi da. Ikusten degunez, aldi ontan ere orixe egin zuan Kaskazurik.

Lenengo bertsoan onela esaten du:

segika asten bazaizkit ere
enaz juango igesi...

Ori, errena zalako ere esan zezakean. Bañan 15'garrenean onela dio:

eguzkiya eta argirik gabe
ez det egiten itzala...

Zergatik dio ori? Kartzelan zegoalako ote? Baditeke ori ere...

Ta irugarren bertsoan onela esaten da:

aitu dirade puskanteriyak,
mendiyetako arbolak,...

Puskanteria zer dan gutxik jakingo dute. Azkue'ren iztegian ere ez dago itz ori. Onela esan digu Erramun Mujika'k:

«Arbolak botzen diranean, gerri-mordoska bat nola uzten da paradan kamioia kargatzeko? Ba, orixe! Jendeak onela esaten du:

—Puskanteri ederra atera ditek antxetik, baso artatik!

Edo, bestela, bata besteari:

—Zer moduko egurra zen? Ona?

—Bai, motell, puskanteri ona!»

Ona orain bertsoak:

1/ Bertso berriak atera ditut
gusto duenak erosi,
segika asten bazaizkit ere
enaz juango igesi;
atze-erri eta bertako
badaude zenbait nagusi,
gu petxaz kargatzen ari diranak
ez gendukenak merezi.

- 2/ Pena guztiyak aztu ditezen
 aстера nua kantuan,
 barrenan beti ezin egon eta
 ikusi naiez kanpuan;
 anparatzeko artutzen ditut
 San Pedro eta San Juan,
 esan biar det zer pasatzen dan
 Lartaun deritzan puntuan. (1)
- 3/ Orra zer gauzak pasatu diran
 gu geralako ergalak,
 aitu dirade puskanteriyak, (2)
 mendiyetako arbolak;
 kuidado gero ez ametitu
 oiek emantako txartelak,
 bestela eztu asko baliyo (3)
 Lartaundarraren odolak.
- 4/ Batere kulpa gabe zertako
 orrenbeste kastigu?
 Beti kendutzen ari dira ta (4)
 iñork ematen ez digu;
 gezurrak eztu emen baliyo,
 jaunak, obra da testigu,
 batere guk uste gabian
 zorrak gaiendu zaizkigu.

(1) Lartaun, Oiartzungo bigarren izena bezela da. Oiartzungo elizari ere, *San Esteban de Lartaun* esaten zaio paperetan.

(2) Bertso-paperak: "puskateriyak". Bañan "puskanteriyak" esaten da. Esana degu zer esan nai duan itz orrek.

(3) Bertso-paperak: "bestelako"; guk uste, "bestela" bear du.

(4) Bertso-paperak: "asi"; dudarik ez da "ari" bear duala.

5/ Nere denboran ez det sumatu
orrelako gizon-klaserik,
lengoak baño geiago dutenak
dabiltza ezin aserik;
naiago nuke Lartaun gaztia (5)
baldin balego bizirik,
gure erriyan pasa ez dedin
oiek nai duten gauzarik.

6/ Orra kanpoko eta erriko
banda ederki aunditu,
iñola ere nere barrenak
gauza au ezin du kabitu;
kontu oiek aditu eta
bat egingo da arritu,
kontribuziyorik etzen izango
zorra oiek nik egin banitu.

7/ Orain badabil zenbait komedi,
zenbait peste eta laño,
eta ola ere oiek guri kendutzen
alkarri egiñaz keño;
gure erriyan onelakorik
ezta oserbatu egundaño,
zorrak egiten errazago dek
gero pagatutzen baño.

(5) Lartaun, erriaren bigarren izena ez-ezik, lengo oiartzuar baten izena ere bai. Lartaun gazteak, emengo eun mutillekin, bi burruka egin omen zizkien eun erromatarri, ta biak irabazi.

- 8/ Lengo siglua akabatu zan,
sartu giñaden berrian,
eta Lartaundarrak arkitzen gera
estadu negargarrian;
esan bezela berak ibilli
balira ekonomian,
orrenbesteko zorrikan etzen
izango gure errian.
- 9/ Orra oriyen lenagoko gustuak
ondotik gureztat penak,
desio nuke aditutzia
publikatutzen dianak;
beren gustora egin baituzte
errian obra eta lanak,
zorra oiek ere paga ditzate
aprobetxatu diranak.
- 10/ Ai, mutillak, karga aundiyak
etorri dituk gugana, (6)
eta kunplitzeko idean naiz
artutako ordena;
zenbait traidorek zeruan sartzen (7)
guk ezik izango du lana,
zergatik ezin sufritu duten
pobriak aora dâmana.

(6) Bertso-paperak: "ditut".

(7) Bertso-paperak: "zenbait traidore".

- 11/ Orra ederki artu dizkigute
aurria eta atzia, (8)
tren-biriarekin zelaiak galdu
eta oiek petxaz bete etxia;
ezta posible zorra oien kargak
geron gañian artzia,
aski zenuten egiteako
kontuak ateratzia.
- 12/ Biyak arriyak izanagatik
pizarra eta marmola,
neronek aski ondo dakit
bat gogorragua dala;
ala berian konparatzen det
personaren odola,
eta frutuatikan izagutzen da
zer jenero dan arbola.
- 13/ Batzuek baserriyan bizitzen dira,
beste batzuek kalian,
alkarrerri agur nai ezikan
izanagatik aldian;
eta pena artutzen det egon biarra
gizon oien mendian,
besterik gaizto egin dute eta
orra oiek berak zer dian.

(8) Bertso-paperak: "arria eta otzia".

- 14/ Gerok geienak saiatu giñan
oiek jartzeko kortian,
batere ezer pentsatu gabe,
geren buruan kaltian;
bando bakarra dago agintzen
juan dan amalau urtian,
zorrikan ezta asko bajatu
oiek or dauden artian.
- 15/ Ogei ta zazpi urte orain da
mundura sortu nitzala,
eguzkiya eta argirik gabe
ez det egiten itzala;
desgrazia eta deskalabrotik
Jaungoikoak guarda gaitzala,
salduak gaude Jerusalengo
juduak Jesus bezela.
- 16/ Bertso oiek jarri dituen
ezta sujeto zuzena
ezta oso bajua eta
eztago oso gizona;
apellidua gordian dauka,
ez du esaten izena,
amasei bertsoekin paper bakoitza,
pezeta batian dozena.

* * *

Ugaldetxo'ko Olazar baserriko Jose Mari Zeberio Lekuona'k onela esan digu:

«Meza nagusira joan ta ondoren bertso au bota zuen bein batez Kaskazurik:

Banda beretik daude agintzen
juan den amalau urtian,
zorrik apenas bajatu da
oiek or dauden artian.»

Bertso ori, sail ontako 14'garren bertsoaren bigarren zatia da. Bertso au ez da, beraz, «botia», bat-batetan asmatu ta kantatua alegia. Gure iritzirako, Kaskazuri paperak saltzen ariko zan.

Bañan, ori dana dala, onela jarraitu zuan Zeberio'k:

«Atera da Martin aguazilla ta asi zaio makillarekin joka, esanaz:

—Alde egin zak emendikan! Alde egin zak emendikan! Ixilik egon adi oiek joan arte!

Ta Kaskazurik:

—Zergatik ixilik egon bear dît, egiak dituk eta?

Ta kartzelara eraman zuten. Bañan Kaskazurik lagun asko zuen, ta segituan denak, askok beintzat, Martin orri:

—Kartzelatik utzi akiok orri! Kartzelatik atera zak ori!

—Biño orrek zernai esatea libre al dik?

Jesus! Etzuen ikusi nai izaten Errandonea orrek berak (9):

—Kartzelan sartu bear da ori, ni emen nabillen bitartean, kartzelan! Zer da ori? Beti gaizki esaka!»

Jose Mari Zeberio onek dionez, bertso auengatik kartzelan sartu zuten... Bada-kigu, beraz, len susmo egiñik giñan bezela, zergatik esaten duan:

eguzkiya eta argirik gabe
ez det egiten itzala...

(9) Alkatea.

BERTSO BERRIAK

(NAFARROATIK)

Bertso-sorta au, Errenteriko Jertrudis Arrieta zanaren eskutik jaso genduan. *Imprenta de «La Voz»*-en argitaratua dago.

Egillea nor dan, bostgarren bertsoak esaten digu:

Urbieta det apellidua,
Jose Joakin izena,
Karlos setimon gerra aurrian
Zurko'ra azaldu nitzana.

Aldi ontan ere, Kaskazurik erriko agintariak erasotzen die. Bañan, kartzelara baño len, Nafarroara igesi dijoa, ta andikan bertsoak jarri...

- 1/ Alabatzia pentsatutzen det persona kariñosuak, nik gaizkirikan egiten badet badaude zeñek jasuak; obligatu're egin dituzte senide eta gurasuak; non bizi naizen jakiñ dezaten jartzera nua bertsuak.

2/ Denbora joan da ondorenian
ni nola naguen penaz,
geiago ere espero ditut
konsideratzen dedanaz;
kunplitu gabe ez naiz gelditu
artu nituben ordenaz,
ta Nafarruan, Bera'ko erriyan,
Zelain-zarrian bizi naz.

3/ Gure artian pasatutzen da,
jaunak, komedi pollitik,
zenbait gizonen mende dagonak
festak ikusiko ditik; (1)
aspalditxuan or nitzan bañan
ez det sobratu arditik,
orreatikan pena gutxikiñ
ateria naiz erritik.

4/ Aspalditxuan ikusitzen det
amaika gauza itsusi,
tratu txar asko artu ere bai
ez nukiena merezi;
errira joan ta topatu ditut
estranjeruak nagusi,
orreatikan atera nitzan
Nafarruara igesi.

(1) Bertso-paperak *dizkik*; bañan Oiartzunen *ditik* esaten da ta emen ala bear du punturako. Kaskazurik *ditik* jarriko zuan, eta *dizkik* kopiaztallearen edo inprentaren "zuzenketaren" bat izango da.

- 5/ Zazpi eta lau amaika dira,
beste batekiñ dozena,
inposible da gezurrikan dan
nik publikuan esana;
Urbieta det apellidua,
Jose Joakin izena,
Karlos setimon gerra aurrian
Zurko'ra azaldu nitzana.
- 6/ Amaika pauso triste egin det
egunez bezela gabaz,
berriz oieri segitutzeko
ni beñepiñ ez naiz kapaz;
nai duten dena egin ta eragin,
gero atzetikan farraz,
gaurko eguneko gizon askokin
ez dek fiyatutzen erraz.
- 7/ Ai gure Esteban Arraskue,
Lartaun'go seme maitia, (2)
zenbaitek ez du usteko bañan
nik badet borondatia;
mingañ zuriyaz dabililtzan oiek
biyotza tranpaz betia,
geiegi egiten degu askotan
oriyek ametitzia.

(2) Lenengo "Esteban" ta gero "Lartaun'go seme maitia". Bearbada, San Esteban aitatu naiko du emen. Elizari ere, "San Esteban de Lartaun" esaten baitzaio. Bestela ez dakit nola ulertu diteken, iñork ez baitaki "gure Esteban Arraskue" ori nor izan zitekean.

8/ Oiartzun'en txit ondo ari dana
bada komertziantia,
kafe, azukre eta esponja,
pastel ta txokolatia;
batek beñepiñ etxe guziya
kasikan dauka betia,
neri anarkista esan zirana,
Judasen aiudantia.

9/ Geiago ere modu onetan
badira aberastuak,
elizara maiz joaten diraden
kristau fiel ta justuak;
andik etxera etorri orduko
iru zentimo ostuak, (3)
oiek egin ta onak dirade,
guk esan eta gaixtuak.

10/ Oiek dabillten enpleo ori
ez zait gustatzen, ez, neri;
obe litzake lagundutzia
premiyan dagoanari;
elizara joan ta etxera etorri,
pegatzen ari iñori,
relijiyua gaiendutzeko
segida txarra da ori.

(3) Bertso-paperak: *artuak*; dudarik ez da emen
ostuak bear duala.

11/ Ez det esaten tranparik dala
pisuban eta neurriyan;
berentzat dana onradu artu,
besteri eman urriyan;
ez nuke penik baldiñ baleude
guk degunaren premiyan;
modu ortako santu eta santak
badira gure erriyan.

12/ Iñola ere modu onetan
ez niteke bizi alai,
kontrariyuak somatzen ditut
ustez giñadenak anai;
au burutikan eziñ kendurik
nabill astegun eta jai;
nere kristabak, gure erriyan
bi otso daude ardi zai.

13/ Asko bezela ni ere ibilli naiz
barrenan eta kanpuan,
ixill-ixillik denbora askuan
bañan neria goguan;
okasiyua somatutzen det
eleiza ta kontzejuan,
umildadia ta errespetua
bear liraken lekuan.

14/ Kulpa gabia ez libratzekotz
legiak dirade autsi,
errespetua beiñ ipintziak
ez luke inporta gutxi;
eskumuñ asko Oiartzun'era,
Nafarruatik goraintzi,
gusto duenak artu dezala
ta nai ez duenak utzi.

BERE BURUARI

Bertso auek, danetara amaika, zenbait oiartzuarren aotik eta orri batetik bildu ditugu. Kaskazurik bere buruari jarriak dira. Ez dakigu paperetan jarri ta zabaldu ziran; ta, ala balitz ere, paper oieta-tik ale bakar bat ere ez degu eskuratu al izan.

Bigarreanean onela dio:

Kojo gelditu nintzan
txiki-txikitandik,
paretera iyo ta
erorita andik...

Itzaurrean esan degu nun ta nola gertatu zitzaion ori: Zurko baño beeraxeago, Zornotza esaten zioten lengo baserri bateko pareta zarrak omen zeuden, ta, mutil koxkorretan, aietara igo, erori ta elbarritu.

Bederatzigarrenean, berriz, onela dio:

Kartzelan sartu naute
kulpa dedalako...

Kartzelan jarritako bertsoak ote ditu-

gu, beraz, auek ere? Ala dirudi puntu or-
tatik. Bañan amargarrenean onela esaten
da:

...botilla arduarekin
juan zitzaidan Gaspar.

Gauza pasia bezela esaten du emen.
Zer izango da orduan? Guk uste, kartze-
lan buruan erabillitako pentsamentu ta
bertsoak, gero, andik atera berrian, pa-
perein jarriak... Olako zerbait, gure iri-
tzirako.

Lenengo doña, Alzibar'ko Aranburu
baserriko Antonio Lekuona'k kantatua;
bigarrena, Iturriotz'ko Robustiano Ur-
kia'k kantatua; magnetofonoz entzun eta
solfeoz jarri dituztenak, Donostiko An-
brosio Zatarain eta Manuel Yaben.

1/ Kantatutzero nua
bertso bat edo bi,
Kaskazurik jarriyak
bere buruari;
gustoik ez diot artzen
bizimoduari,
deskalabrua pranko
gertatu zait neri.

2/ Kojo gelditu nintzan
txiki-txikitandik,
paretera iyo ta
erorita andik;
informe txarrak ditut
gaur askorengandik,
neretzat berri onik
ez dator iñundik.

3/ Dama batek nai ziran
karga au arindu,
pretenditu ninduen,
ez nion agindu;
amets gaixtua pranko
geroztik egin du,
gaixua urriki nuen
ni artu banindu.

4/ Aitak ere nai zuen
biyok ezkontzia,
bañan etzan posible
ni ondo portatzia;
obe da zer datorren
konsideratzia,
nolanai artzekua
ez da gurutzia.

5/ Dama orren abisua
etorri zanian,
aitak nai zun ezkontzia
zuzen-zuzenian;
ez nintzan konformatu
aien esanian,
oraiñ ementxe nabil
gaztetasunian.

- 6/ Txiki-txikitandikan
arro ta tunante,
kontrariyua pranko,
gutxi dut amante;
grifa gaizto guziak
tiratzen dirate,
aitzurak eta palak
mudatuko naute.
- 7/ Parrandan ibiltzen naiz
bastante itxuski,
kargu artzen dirate
ez bat eta ez bi;
zierto dakidala
ibiltzen naiz gaizki,
jeniyo gaixtu onek
galduko nau noski.
- 8/ Ez nau inkomoratzen
besteren lujuak,
deklaratzera nua
nere enojuak:
zurrutak tiratzen nau,
pixka bat jokuak,
atarramentu onik
ez dauka kojuak.

- 9/ Kartzelan sartu naute
kulpa dedalako,
erraz ematen zaio
pobriari topo;
aberatsa izan banitz
ez niñuten joko,
gaixtua banaiz ere
pagatzen det bapo.
- 10/ Mundu ontan bagera
zenbait gizon bakar,
ikusi nai ezikan
gabiltzanak alkar;
San Jose bezperakin
bazkaldu ta azkar,
botilla arduarekin
juan zitzaidan Gaspar.
- 11/ Orra bertso berriyak
Kaskazurik para,
jendiak jakitia
komeni dana da;
nêtzat gustatzen danik
iñor baldin bada,
Zurko'n bizi naiz eta
juan zaitezte ara.

Amargarren bertsoan, Gaspar bat aita-tu du; botilla ardoarekin bisita egitera joan omen zitzaion kartzelara. Gaspar onetzaz badegu zer kontaturik.

Urkabe aldekoa omen zan, ta Kaskazuriren laguna ta antzekoa; biak ere lanari borondate berdintsua ziotenak...

Jose Anjel Sarasola Urbieta Kaskazuriren illobak onela esan digu:

«Bein biño geiagotan joan ziran biak bertso saltzera, alkandora arrunt estrabagante bana jantzita.»

Ta Ugaldetxo'ko Katalintxo baserriko Luis Mujika'k:

«Suizo bat bazan garai artan Oiar-tzunen, andik etorri ta euskera ondo-on-do ez bañan poliki xamar ikasi zuena. Onek ala esan zuen bein batez Gaspar orrengatik:

—Gaspar lanera etorri zait; eman diot eta atxurraren illeak traba egiten omen diote...»

Ta Don Manuel Lekuona'k onela kon-tatu digu:

«Gaspar pelotari egin zen. Etzen oso pelotari ona, bañan polita. Laister aitu-edo egin zen pelotari bezela, bañan se-gitu zuen frontoira joaten, dotore jantzi-ta gañera.

Kaskazuri ta biak oso adiskide ziran; juergista purrukatuak biak, gaberdian-eta ibiltzen ziranak.

Egun batez, Kaskazuri erri-lanean ari zala goiko kalean, alkantarilla bat konpontzen, Gaspar aren ondotik pasa zen, bañan kasorik egin gabe.

Kaskazurik utzi zion puska batean aurrera joaten, ta ondoren ejuka asi zitzaion:

—Gazpar! Gazpar!

Etzion ez Gaspar eta ez Gaxpar esateri, Gazpar baizik.

Gazparrek etzion kasorik egin, ta Kaskazurik ospitala eskuarekin señalatuaz:

—Gazpar! Orra guretzako izango den etxea!

Ta Kaskazurik, beintzat, an bukatu zuen mundua...»

Kaskazuri, au ta ura izango zan, bañan, bertso auetan garbi asko ikusten danez, baita ere gauzak ziran bezela ikusten ta aitortzen zituana...

Bertso geiago ere izango zuan, noski, sail onek. Bañan, len esan bezela, ez dakigu paperetan azaldu bazan ere.

Orain bildu ditugun amaika oietatik, dozen erdi bat-edo oso ezaguna da gaur egunean ere Oiartzunen; ez ala beste bostak.

Emalleak ez datoz beti bat. Or goien jartzeko,

erarik egokiena artu degu aldi bakoitzean. Ona emen nork zer eman digun eta egiten dituan aldaketak:

Don Manuel Lekuona'ren orri batetik: 1, 2, 3, 4 ta 6'garrena. Aldaketak: 4/4: ongi konpontzia; 6/5-6: lan onek seituko dit — bizi naizen arte.

Antonio Lekuona, Aranburu, Alzibar, Oiartzun: 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9 ta 10'garrena. Aldaketak: 2/5: informe txarrak dauzkat; 3/2: karga bat arindu; 3/7: tristia urriki nuen; 6/5-6: lan onek seituko nau — bizi naizen arte.

Robustiano Urkia, "Zarraka", Iturriotz: 2, 3, 4, 6, 8 ta 11. Aldaketak: 4/2: biak ezkontzia; 6/1: Gazte-gaztetandikan; 8/3: klaro esango ditut.

Jose Mari Zeberio Lekuona, Olazar, Ugaldetxo: 5 ta 6. Aldaketak: 6/5-6: ni ola izango naiz — bizi naizen arte.

POTTETTA (1)

«El carnicero Antonio Huarte, de Oyarzun, tiene unas gallinas en la txabola de «Pottetta» (actualmente Carmena, de la finca de Beiner). El propio «Pottetta» es el guarda. Y no malo. Pero tiene un flaco. Un flaco muy oyartzuarra. Le gusta la sidra. Tres cacos con ganas de comer gallina, lo conocen... Lo demás se adivina. Nos lo va a decir en su castizo lenguaje de alusiones y reticencias el bertsolari de Zurko, Kaskazuri:

Dozen-erditxo bat bertso berri
nahi nituzke atera;
kasua zer dan ikasitzeko
artu zazute papera.
Potet-itxolan egin digute
iru azerik sarrera...
Ollotegiyan guardiya egin,
mutillak, onez aurrera.

(1) Pottetta: Juan ta Pello Zabaleta bertsolarien osaba.

Biziyo asko izaten baitu
zenbait persona zakuak;
inuzentiak inganatzeko
badaude gizon bapuak.
Lapurreriya ixillik egin
biar luke orlakuak...
Iru lagunek zazpi ollori
kendu dizkate lepuak.

Antxuxe'tikan iru biraje
botil aundiya beteta,
iru lagunek alkar artu-ta
moxkortu dute Poteta.
Uste bait-zuten libre zirala
debalde olloz ase-ta,
orain kontua etorri zaie
bakotxai ogei pezeta.»

Bertso auek, asierako adierazpenarekin, Don Manuel Lekuona'ren itzaldi baretetik artu ditugu: «*La Poesía Popular Vasca, Quinto Congreso de Estudios Vascos, Vergara, 1930*».

Lenengo bertsoak papera aitatu du. Bañan paper ori ez degu iñon arkitu. Ta pena da, bertso geiago ere izango baitzun.

«SASTARRETIK ASITA...»

Don Manuel Lekuona apaiz jaunak onela esan digu:

«Korrika-apustua egin omen zen, zein lenago Sastarre baserretik Arandaran baserriraño.

Sastarre, Ozentziyo ondoan dago; ta Arandaran, andik bi kilometrora, gorago.

Korrikalariak zein ziran ez dakit, bai ordea Kaskazurik bertsoak jarri zituala ta paperetan zabaldu. Asiera onela zuten:

Sastarretik asita
Arandaran arte,
atzetik dabillenak
beretzat dik kalte...»

Bertso paper oietatik ale bakar bat ere ez degu eskuratu al izan.

Don Manuel Lekuona'k bertso auen do-

ñua ere publikatua du bere liburu ba-
tean (1):

Sas-ta-rre-tik a-si ta A-ran-da-ranar-te
a-tze-tik ja-bi-ile-nak be-re-tzat dik kal-te..

(1) "Literatura Oral Euskérica", Donostia, 1936.

PASIOARI

Ugaldetxo'ko Larria baserriko Patxi Labandibar zanak esan zigunez, Kaskazurik ba omen zituan amabi bertso Pasioari jarriak. Bañan besterik gogoratzen ez, ta bi puntu bakarrik eman zigun.

Bata:

gurutzetik zintzillik
Amari begira...

Ta bestea:

penagarriya da arren
orduko bizitza.

Ta, Juan Mari Lekuona'k esan digunez, bertso oiek apaizen baten aginduz jarri zituan, penitentziz jarri-arazi alegia; norbaiti ola entzun izan omen dio.

Ez dakigu paperetan publikatu ta zabaldu ote ziran; bañan, ala balitz ere, ez degu iñondik ere alerik jaso.

«INBUSTERUEN ESANA»

Kaskazuri, len ere esana degun bezela, argiña zan. Bolara batean, Oiartzungo elizan aritu zan lanean. Bañan erreto-reak, aren diruak nora zijoazen jakiñik, amari ematen zion semearen saria.

Ori ikusirik, Kaskazurik bertsoak jarri zituan eta paperetan zabaldu. Ez degu paper ori iñon ere arkitu. Bertso oieta-ko bat onela omen zan:

Urbieta dut apellidua,
Jose Joakin izena,
orain dala ogei eta bost urte
mundura sortu nitzana;
bikariyuak sinistatu du
inbusteruen esana,
geroztikan nik lana egin da
amak kobratu kintzena. (1)

(1) Kosme Lizaso bertsolaria, Ugaldetxo, Oiartzun.

BEOBIDE

Garai artan, ba omen zan Oiartzunen Beobide izeneko jauntxo bat. Onek, Jose Joakin bertsoan somatzean, onela esaten omen zuan:

—Orain ere Kaskazurik pitxar erdiren bat eran dik!

Kaskazurik, ordea, arek zer zion ikasi zuan ta bertsoak jarri zizkion, bañan guk papera iñondik eskuratu ez. Jendearen aotik ez degu jaso bertso bat osorik eta bi erdizka baizik:

Beobide orrek neregatikan
amaika bider esan du
iñun kantari somatzen banau:
«Pitxar erdin bat eran du!»,
nere denboran kondutakua
ez naizela ni izandu...
Gu bezelako miserabliak
bost pazientzi bear du! (1)

(1) Pello Zabaleta bertsolaria zana, Errenteri.

Beobide ori izan biar du
tontua edo ez-jakiña,
bestela etsaiak ematen dio
pobria galtzeko griña. (2)

Beobide ori izagutu det
gaur gu emen geran moduan,
nai ainbeste jan eta eran
egin gabe otorduan,
zuen pixkatik kendutzia
naiko ote zuen orduan? (3)

Ta bertso au bera beste modu batera:

Beobide ori izandua da
gu orain geran moduan,
orra zer gauzak
pasatzen diran munduan,
nai aña jan eta eran
egin gabe otorduan. (4).

(2) Jose Maria Zeberio Lekuona, Olazar, Ugal-
detxo, Oiartzun.

(3) Jose Maria Zeberio Lekuona, Olazar, Ugal-
detxo, Oiartzun.

(4) Benita Mitxelena, oiartzuarra, gaur Tolosan
bizi dana.

ANDRE BATI

Erriko andre bati ere bertsoak jarri omen zizkion. Paperik iñon ere ez, ta jendearen aotik bertso t'erdi bakarrik bildu ditugu:

beretzako mesererik ez ta
besterentzako kaltiak:
kaletik kolka txituarekin,
prailietatik atiak.

Andre orrek, kalean, alkatearen etxetik kolka ostu omen zuan, bere txito ta guzi; ta garai artan Legarre'n ziran prailietatik, berriz, atiak.

Urrengo bertsoa:

Etxean esne gutxi artu ta
marmita bete birian,
alegiñian saiatua da
demoniñuen legian;
ditxa geienak badauzka bañan
ezin ibilli arian,
purga biarrik etzuela ta
biali zuten aurrian. (1)

(1) Azakalte'ko Inazio, Ergoien, Oiartzun.

BERTSO BERRIYAK

(OZENTZIYO'KO ZERRIYA)

Onako bertso-sorta au, Oiartzungo Arrasku-larre baserrian jaso genduan; Errenteriko «*Imprenta Macazaga*»-k publikatu zuan paperetan.

Bertsolariya aldizkariak ere argitaratu zuan, 42 zenbakian, 1932'eko Uztaillaren 3'an, «Txerri bati» izenburuarekin; baina ez onek eta ez bertso-paperak, ez dute esaten egillea nor dan.

Orain, berriz, liburu au egiterakoan, oiartzuar askoren aotik entzun degu bertso auen aita Kaskazuri dala; Oiartzunen ez dute ortaz batere dudarik egiten. Orra nola esan digun Jose Angel Sarasola Urbietan, Kaskazuriren illobak.

«Ozentziyoko txerriarenak, Kaskazuriarenak dira. Bi kiloko txerria, ta batek onela esan zion Ozentziyoko Jose Domingo Arbelaitz'eri:

—Bizirik ekartzen badek, duro bat emango diat!

Jose Domingok bizirik eraman zuan ta dirua kobratu. Orduan, beste norbaitek bertsoak enkargatu Kaskazuriri.»

Ozentziyo baserria Iturriotz'tik gora dago. Ermita bat ere bazan, bigarren karlisten gerra-denboran egiña. Parrokian ezin eta bertan egin oi ziran elizkizunak, pakea ostera etorri zan artean. Gaur egunean erdi eroria dago ermita ori.

Jose Joakin Mitxelena bertsolariak one-la esan digu:

«Ni ume koxkorra nintzan, bañan gogoan det oraindik nola ibili zen Kaskazuri bera bertso auek saltzen, bere sугur more-morearekin... Ori dela izango dira berrogei ta bi edo berrogei ta bat urte.»

Ta Kaskazuri orain berrogei urte il baitzan, 1932 urtean alegia, bere azken urteetan jarritako bertsoak ditu, iñondik ere.

Bearbada, ordurako makaltzen asia izango zan; orregatik esango du bigarren bertsoan:

bertsolariya erdi miñez ta
eztira erraz jarriyak.

Bertsoetan zenbait jende aitatzen da; bakoitza nor dan, oarretan esango degu.

1/ Bertso berriyak jartzera nua
euskara polit batian,
jabian beran lizenziyak,
ez iflorentzat kaltian.
Enkontra txarrik gertatzen ez bada
baldin-ta gure tartian,
Trajinos Beltzak zabalduko ditu (1)
euskaldunaren artian.

2/ Punziyo polita orren onran
euskaraz bertso berriyak,
bertsolariya erdi miñez ta
eztira erraz jarriyak.
Orain ere jaiotzen dira
ganadu ikusgarriyak,
zer preziyo egin duen esan biar det
Ozenziyo'ko zerriyak.

3/ Nere denboran ez det ikusi
orren ganadu pozarik,
trikua aña ez da baña
dabilkite ezin aserik.
Artu duenak pena galanta,
jabiak ez du pozarik,
bost pezetetan tratua egin zan
ekartzen bazuen bizirik.

(1) Trajinos Beltza, Ergoin'go ijito bat zan; aren zenbait berri, Auspoa'ren 102-103 zenbakian, 115 orri-aldean.

4/ Oraindik ez da denbora asko kasua au pasatu dala, deklaratzia pentsatutzen det ekusi nuan bezela.

Gezurti eta traidoretzako tratatu gabe bestela, tratua ori zerratu zuten Zarraka testigo zala. (2)

5/ Txerriya ori ekarri dute bi eguneko atrasuan, zergatik birian iltzeko bildur aundiya baizuan. Iturriotzara asto gañian, andik kalera besuan, animaliya tratatu dute txit modu kuriyosuan.

6/ Nere denboran ez det ikusi ez etxian eta ez auzuan: bost illabete jaio zala ta lau kilo ez da pisuan. Esan ziyoten baita egiñ ere txit borondate osuan, eletrizista Oiartzungoa Brunok pisatu zuan. (3)

(2) Zarraka: Jose Urkia, Torres etxekoa, Iturriotz'en.

(3) Bruno: D. Manuel Lekuona'ren anaia ta Juan Mariren-eta aita.

7/ Katarro txarra artu ez dezan
jarriya dute airian;
kuri oso mantentzen dute,
ez dago umedadian.
Azalduko da luzatu gabe
egonagatik gordian,
oan aurreko pentsamentua
apotetako idian.

8/ Uste gabeko topadizuak
gertatzen dira munduan,
ezpain biurri izugarriyak
egian zituen lenguan.
Kontrariyua aketzarekin
jarri zaiola inguruan,
Remijio Aldapa'kua (4)
apenas kontentu daguan.

9/ Uste gabetanikan
sartu zaie sukaldera,
jakiña dago zerri gosiak
egingo duen galdera.
Aupian errezatuaz
ematen dana jatera,
zialdo eginda or autsi ditu
eltzia eta platera.

(4) Remijio Aldapa'koak apotea eukitzen zuan.

10/ Lengo batian izandu nitzan
eta oraindik bizi zen,
zer estadu polita daukan
gero ez bada txikitzen!
Baldin-ta iñork zerri oberik
ez badu iñon azitzen, (5)
Migel Mokotzat ez dago lanik (6)
urdai-azpiyak gazitzen.

11/ Erregalo egindakua
txoperrak zerri osua,
urra ta intxaurra ta kakabuetiak
eta gañera pentsua.
Oalia're nai duen gaña
eta gero deskantsua,
modu orretan mantentzen badute
egingo da kuriosua.

12/ Etxian preso daukate eta
ez da juango igesi,
jabiak berak esandakua,
neronek ez dut ikusi.
Etzanda aspertu danian
muturka egin da asi,
mesanotxia or bota diye
oriñal pixa ta guzi.

(5) Aurreko lerroan *iñork* eta ontan ere bai; guk uste, oker bat izango da; *iñon* bearko du emen.

(6) Migel Moko: Oiartzunko arakiña.

13/ Tratuakin egiten dira
ongi izateko ustetan,
erostuna konforme gelditua da,
saltzallia ez da penetan.
Aundiya balitz illko luteke,
orain or dabill pestetan,
esnian partez ollo-ziriña
naikua jana gaztetan.

14/ Merkatua edo gauza saltzeko
jarriya izaten da plaza,
aber gugana arrima zaitezte
izagutuaz pobreza.
Erostunarik gabe gauza
ez da saldutzen erraza,
paper bakoitzak amar zentimo,
gustua dubenak ar beza.

BERTSO BERRIYAK

(UGALDETXO'KO FESTAK)

Bertso auek, Errenterian argitaratu ziran: «*Imprenta Macazaga. — Viteri, 32*». Ondarroa'ko Jose Mari Etxaburu'ren eskutik jaso genduan papera.

Egillearen izena ez da iñun ageri, bafian Kaskazurirenak dirala, Ergoin'go Azakalte baserriko Inaziok esanda ikasi degu.

Jaun onek esan digunez, Ugaldetxoko festak, San Migelak alegia, pasa ondoren, Oiartzungo kronistak jai-egun oien berri eman zuan garai artako *Argia* asterokoan, Oiartzungo kronikan. An esaten zuanez, dantza-soka ere aterea zan, Kaskazuri aurren-esku ta Kollao-zarra atzen-esku zirala.

Dana gezurrra... Agidanean, oien bizkarretik jendeari parra eragin nai zion. Errexena ori da, noski; ez ordea politena...

Gogotik saiatuak gera *Argia* astero-

koan kronika ori billatzen. Bañan *Argia'* ren zenbaki guziak ezin aztertu izan ditugu, kolezio osoa iñun ere arkitu ez degulako. Naiago genduke batenbatek nun dagoan esango baligu... Seguru aski, esku artean erabilli ez ditugun oietan izango da dalako kronika ori.

Kronika orrek asko mindu zuan Kas-kazuri. Gizon arlote auek biotza ere badute, ba, ta askok uste baño minberagoa gañera. Onela esaten du berak zortzigarren bertsoan:

sentimentua artuak gaude
oiek uste baña obeki...

Bertso berean onela dio:

agure zarrak toriatutzen
asi dira poliki...

Ta bederatzigarrenean:

bi aitonari burla egiten
pikaro mingaño luzia.

Bere burua xaartuta ikusten du, beraz. Onek esan nai du azken urteetan jarritako bertsoak dituala.

Are geiago: amairugarrenean onela dio:

orain azkenez jarriya naiz
ezurra ta azala...

«Azkenez» ta «ezurra ta azala». Bi gauza adierazten dituzte itz auek: bata, bere azkena urbil ikusten zuala; bestea, minbiziaren azpi-lana gañera azaltzen asia zala.

Gauzak orrela izanik, nor ez litzake minduko?

Ta, ordañetan, bertsoak jarri zituan ta paperetan zabaldu.

Azakalte'ko Inaziok bi bertso eman zizkigun: sail ontako 2 ta 6'garrena. Ta bertsoetan bi bider aitatzen da *Argia* aldizkaria. Seguru egon gindezke, beraz, gauzak Inazio orrek esan bezela gertatu zirala.

Ori bai, pena aundia da *Argia*'ren kronika ez agertua. Kronika orrekin, bertso auetako ziri ta eztenkada guziak ulertuko genituzke; ta, ori gabe, erdiak ere ez.

Ona bertsoak:

- 1/ Oik ez dute sinistatuko
guretzat zenbat kalte dan,
nik ez dut galerazitzen
nai duten aña eran ta jan;
neronek ere egingo nuke
baldin banauka aukeran,
ta konbidatu ez naute aurten,
ez dakit zer pasatu dan.

- 2/ Arratsian bulla galantak
 pestak baitziran egunez, (1)
 ez nolanaiko kuadrillakin
 gauza ekusten degunez;
 guri egin digutena da
 agindu ta eman ez,
 aziyurik kaskarrena
 konsideratzen detanez.
- 3/ Burutik ondo ez daude baña
 oso tontuak ezta, (2)
 zeñen ederki konbidatzen dun
 gauza batekin bestia;
 lendabizi ni aurren-esku ta
 Kollao zarra bestia,
 oiek ainbeste egiteko guk
 aski genuke astia.
- 4/ Non dira guri agindutako
 arduak ta zagiak?
 Kontra egitia nai ezpadute (3)
 esan ditzatela egiak;
 geok baña trastiaguak
 guri artutzen neurriak,
 oiek gezurraz betetzeko
 zer kulpa dauka *Argia*'k?

(1) Bertso-paperak: batziran.

(2) Bertso-paperak: ez dira.

(3) Bertso-paperak: egitie.

5/ Nik bertsorik jarri ez detala
bada makiña bat urte,
orain ere ixilik egongo nitzan,
berak obligatu naute;
umekeriyen dabillenak
errespetua aparte;
ez dakit zein izango dan euskaldun
Argia gezurrez bete. [ori:

6/ Beste orrenbeste ez det aditu
beti munduan nabill ta:
eranta zutik ibiltzen naiz
ta eran gabe amilka;
nik zagi gutxi ustu izan det
sugurrian manga jarrita,
bere barrena deskantsatutzeko
ori puntziyo polita!

7/ Zergatik oiek asten dira
besteri artzen neurriyak?
Kollao ta ni baño okerragoak
dira kuadrillan erdiyak;
mundu ontan ikusi ditut nik
abastua ta urriyak,
gu gabetanik ustutzen dira
Ugalditxo'ko zagi yak.

8/ Agure zarrak toriatutzen
asi dira poliki,
utzi ezkeru zer egingo luteken
gure Jaungoikuak daki;
sentimentua artuak gaude
oiek uste baña obeki,
naiago nuke burloso ori
zierto zein dan banaki.

9/ Eziñ kabitu izugarriya
berexiyaz du kruzia,
prezisua da eradia ontan
oiek neurriya artzia;
iya kasikan juzga litake
okerrenaren klasia,
bi aitonari burla egiten
pikaro mingañ luzia.

10/ Alimentua derio ta (*sic*)
au burlaren gogorra,
personarentzat egiñak dira
kamisa eta atorra;
zein ez dakitela
esan bear degu orra:
guri iruditzen zaigunez
ez da euskeldun jatorra.

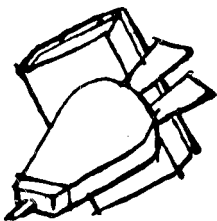
- 11/ Kasu oietatik etorri leike
makiña bat sesiyo,
Jaungoikuari ongi itzegiñ,
etsaiarekiñ soziyo;
guk autan zertan ibilli beagu
oiek dirala meriyo?
Guri burlaka asten danari
buelta etorriko zayo.
- 12/ Orain burlazko alimentuak
azaldu dira zartzian;
guena zertâ etorri dira?
Kabitu beren etxian!
Aurretik lana egin dute ta
utzi gaituzte atzian,
beste orrenbeste jarriko ditut
zein diran ikasitzian.
- 13/ Mundu ontan azaldu nitzan
Jaunak nai zuan bezela,
orain azkenez jarriya naiz
ezurra ta azala;
kulpa duenak kandela ori
berekin artu dezala,
obekiyago ikusitzeko
orren orgullo ta gala.

ORAINDAÑOKO LIBURUAK

1. *R. Artola*: Sagardoaren Crazieria (*Aitua*).
2. *M. Soroa*: Gabon, Au ostatubal, Anton Kaiku. (*Aitua*).
3. *F. Apalategi*: Euskal mutillak armetan, I. (*Aitua*).
4. *Pepe Artola*: Ustez laguna detan. (*Aitua*).
5. *P. M. Urruzuno*: Euskalerritik zerura. (*Aitua*).
6. *T. Alzaga*: Ramuntxo. (*Aitua*).
7. *R. Azkarate*: Galtzaundi. (*Aitua*).
8. *A. Apaolaza*: Patxiko Txerren. (*Aitua*).
9. *B. Iraola*: Oroitzak.
10. Errege eguneko bertso sayoa (1962). (*Aitua*).
11. *P. Larzabal*: Bordaxuri. (*Aitua*).
12. *Bilintx*: Bertso ta lan guziak. (*Aitua*).
13. *M. Izeta*: Dirua galgarri. (*Aitua*).
14. *P. Larzabal*: Iru ziren.
15. Ezkontza galdutako bertsoak, I. (*Aitua*).
16. *A. M.ª Zabala*: Gabon gau bat.
17. *A. M.ª Labayen*: Malentxo alargun!
- 18-19. *A. Zavala*: Txirrita. (*Aitua*).
20. *F. Gofii*: Lurdesko gertaerak.
21. *P. Larzabal*: Herriko bozak.
22. Bertsolarien txapelketa (30-XII-1962). (*Aitua*).
23. Aizkolariak.
24. *F. Imaz*: Bertso guziak.
25. *A. P. Iturriaga*: Jolasak.
26. *A. M.ª Zabala*, *A. Larraitz*, *Mir*: Periyaren zalapartak.
27. Azpeitiko Premiyoaren bertsoak. (*Aitua*).
28. *B. A. Mogel*: Ipui onak.
29. *T. Alzaga*: Burrentziya.
30. *G. Anduaga*: Egunsentiko txoria.
31. *M. Soroa*: Baratzen.
32. *M. Elicegui*, *A. Zavala*: Pello Errotaren bizitza.

33. *M. Elicegui, A. Zavala*: Pello Errotak jarritako bertsoak.
34. *P. Larzabal*: Senpere-n gertatua.
- 35-36. *J. V. de Echagaray*: Festara.
37. *A. Cardaberaz*: Euskeraren berri onak.
38. *S. Salaverria*: Neronek tirako nizkin.
39. *Bertsolariak*: Amar urteko bertso-paperak.
- 40-41. *J. R. Zubillaga*: Lardasketa.
42. *Uztapide*: Noizbait. (*Aitua*).
43. *Bertsolari-txapelketa* (1-I-1965).
44. *P. Larzabal*: Hilla esposatu.
- 45-46. *J. M. Satrustegui*: Bordel bertsolaria.
47. *P. M. Urruzuno*: Iru ziri. (*Aitua*).
48. *P. Barrutia, Sor Luisa, X. Munibe*: Teatro zaarra. (*Aitua*).
- 49-50. *A. Zavala*: Pello Errotaren itzala.
51. *P. M. Urruzuno*: Ur-zale baten ipuiak (*Aitua*).
- 52-53. *G. Anduaga*: Bertso-bilduma.
54. *A. Zavala*: Pernando Amezketarra bertsolaria. (*Aitua*).
55. *Basarri*: Laugarren txinparta.
56. *A. Zavala*: Udarregi bertsolaria.
- 57-58. *C. Beobide*: Asis'ko Lorea.
59. *A. Zavala*: Axentxio Txanka bertsolaria.
60. *A. Zavala*: Errikotxia, Itxaspe ta beste zenbait bertsolari.
61. *A. Zavala*: Gaztelu bertsolaria.
62. *A. Zavala*: Zarautz'ko Zaldubi bertsolaria.
- 63-64. *A. Zavala*: Juan eta Pello Zabaleta bertsolariak.
65. *J. M. Satrustegui*: Luzaide'ko kantiak.
66. *A. Zavala*: Iru bertsolari.
67. *Bertsolari-txapelketa* (11-VI-1967).
- 68-69-70. *A. Zavala*: Alzo'ko Imaz bertsolaria.
- 71-72. *A. Iturriaga*: Ipuiak.
73. *A. Zavala*: Iru anai bertsolari.
- 74-75. *A. Zavala*: Errenteria'ko bertsolari zaarrak.
76. *A. Zavala*: Alza'ko bertsolari zaarrak.
- 77-78. *A. Zavala*: Paulo Yanzi ta bere lagunen bertsoak.
- 79-80-81. *A. Zavala*: Lexo bertsolaria.
82. *A. Zavala*: Juan Maria Zubizarreta bertsolaria.
83. *A. Zavala*: Motza, Zulaika ta Ugalde bertsolariak.
84. *M. Matxain*: Uste gabea.
85. *Xalbador*: Ezin bertzean. (*Aitua*).

- 86-87. A. Zavala: F. Iturzaeta bertsolaria.
 88-89-90. A. Zavala: Xenpelar bertsolaria.
 91. A. Zavala: Txapel bertsolaria.
 92. I. Alkain — A. Zavala: Alkain aita-semeak.
 93. A. Zavala: Zubeltzu ta Saikola bertsolariak.
 94. A. Zavala: Atano ta Estrada bertsolariak.
 95-96. A. Zavala: Azkoitia'ko zenbait bertsolari.
 97. A. Zavala: Bidasoa aldeko bost bertsolari.
 98-99. Inozentzio Olea: Goierriko lorak.
 100. Manuel Lasarte: Bertso-mordoxka. (*Aitua*).
 101-102. A. Zavala: Txirritaren bertsoak. I.
 103-104. A. Zavala: Txirritaren bertsoak. II.
 105. Jose Inazio Etxeberria: Mendi-gañetik.
 106. A. Zavala: Pastor Izuela. — Ezkioko ta Segurako itxuak.
 107. A. Zavala: Zepai bertsolaria.
 108. Mattin: Ahal dena.
 109-110. P. Lafitte: Mañex Etchamendy bertsularia.
 111. Bertsolariak: Xenpelar-saria, 1972.
 112. Basarri: Sortu zaizkidanak.
 113. P. M. Urruzuno: Sasiletrau baten ziria.
 114. A. Zavala: Kaskazuri bertsolaria.

AUSPOA
LIBURUTEGIA

IMPRESO EN ESPAÑA